Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 31 (12421) | 1984 чылдың февраль 5, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу өскүлүглиг хуралында бүгү соңгукчуларга, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бүгү хамаатыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Кыйгырыын чугаалажып көргеш, хүлээп алган Кыйгырыгның тезизин парлалгада үндүрген.

Политбюро хуралынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыжынга соңгулдаларга белеткелдиң чоруп турарының дугайында СЭКП ТК-ның секретарылары Е. К. Лигачёвтуң болгаш М. В. Зимяниниң дыңнадыргаан чугаалажын көрген. Соңгулда мурнуңуң кампаниязы ССРЭ Конституциязынга бүрүн дүүштүр чоруп турарын демдеглээн. Соңгулда округтарын болгаш учаскоктарын доктааткан хуусааларында тургускан. Депутаттарга кандидаттарны депшидери дооскун турар. Чамдык округтарда депутатка кандидаттарның соңгукчулар-биле ужуражышкыны эгелээн. Соңгулда комиссиялары ажылдап эгелээн болгаш оларның составында ажылчы чоннарның ийи миллион ажыг төлээлекчилери кирген. Чон ортузунга ажылды чорударынга удуртукчу ажылдакчыларны, агитаторларны, пропагандистерни, лекторларны болгаш илеткелчилерни хаара туткан.

Хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер соңгулдалар хүнүнге недир-бирге кварталдың даалгаларын хүүсаадан эрте күүседир, чуртка хөй хемчээлдиг продукцияны пландан ажыр бээр деп социалистиг хүлээлгелерин алган. Политбюро соңгулдаларга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыштыны калбарткан будүрүлгелерниң эгелээшкинин деткээш, ол эгелээшкинни бүгү хемчег-биле непередиринiң чугулазын демдеглээн.

Соңгулда мурнуңуң кампаниязының чоруп турарының үезинде улус депутаттарының Советтериниң ажылынга, соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге, чурттакчылыг черлерни комплекстиг тударынга болгаш чагагайкыдарынга, пассажир транспортунуң, кадык камгалалының албан черлериниң, садыгның, коммуналь ажыл-агыйының ажылынга хамаарышкан хөй санныг саналдар партия болгаш күрүне органнарынга кирип турар. Ол чогуур партия болгаш күрүне органнарының, министерстволарының болгаш ведомстволарның удуртукчуларының чоннуң негелдерининге улуг кичээнгейлиг болуруп, ажылчы чоннарга бараан бооп турар бүгү организацияларның ажылынга контрольду күштелдирерин даандырып турар.

Чоннуң хереглел бараанарын будүрерин болгаш ачы-дуза чедирериниң системазын хөгжүдүрүнүң комплекстиг программазын ажылдап кылыры-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюрозу будүрүлгеге каттыжыышкынарының болгаш амыдырал хандырылгазының будүрүлгелериниң чонунуң ачы-дуза талазы-биле негелделерин улам долдур хандырарынга сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң аңаа холбаштыр хүлээп алган доктаалында Башкир болгаш Коми АССР-лерниң, Алтай крайның, Астрахань, Иваново, Кемерово, Саратов болгаш Ярославль областарның амылырал хандырылга будүрүлгелериге экономиктиг шенелделерин кылырын айтыкан.

Шенелделерге киржир будүрүлгелерге оларның ажылчорудулгазын калбартырын бадылаттынып турар план көргүзүглериниң санын кызырарын, турум нормативтериниң ролюн улгаттырарын, ажылдың түнели дээш ажылдакчыларның материалдыг сонуургалын бедидерин болгаш коллективтерниң экономиктиг сонуургалын күштелдирерин көрген. Оонбиле кады будүрүлгелерниң ажылын болгаш экономиктиг быларны үнелеп көөрүнүң системазы чагыгларының күүсеттинерининң шынарын экижидеринге болгаш хуусаадын кызырарынга чонну хандырарының культуразын бедидеринге коллективтерниң сонуургалын улгаттырарыныр угланган. Чогуур нормативтерни ёзугаар күрүне бюджединче киирип турар түнперден аңгыда арыг орулга түс-түс будүрүлгелерниң долу эргезинге кирер болгаш олар профзвилел комитеттериниң чөпшээрелии ёзугаар будүрүлге болгаш социал хөгжүлдеге ажыглаар акша-хөреңгиниң хемчээлин тодарадыр кылдыр доктаатткан.

Шенелдени кылыр үезинде ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның ажылын организастаарының болгаш төлээринiң ам бар болгаш чаа хевирлерин калбаа-биле ажыглаарын айытткан. Ылаңгыя чаңгыс аай наряд болгаш алыс түнелдер ёзугаар төлээр арга-биле ажылдың бригада хевирлерин улам калбак ажыглаар. Ажылдакчыларның күш-ажылын ажыл хүнүнден аңгы үелерде ажылга дакпырладып ажыглаарының, ол ышкаш студентилерни, пенсионерлерни, бажың эөлерин амыдырал хандырылга будүрүлгелериге долу эвес ажыл хүнүнге ажылдаарынга хаара тударының аргалары калбарар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу даштыкы политиканың элээн каш айтырыгларын чугаалажып көрген.

ССРЭ-ниң эш А. А. Громыкога баштаткан партия-чазак делегациязының Румыниянның Социалистиг Республиказынга аян-чорууның, РКП-ниң Чингиие секретары, РСР-ниң Президентизин Н. Чаушеску-биле совет делегациязының советрумын кады ажылдажылганың янзы-бүрү талааларын калбартырын көрген бесседазының түңнелдерин чүүлдүг деп санаан.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТКзының Политбюро кежигүнү, секретары Т. Ф. Хавааши-биле ССРЭ-ниң болгаш Венгрияның экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзааларын сайзырадырының айтырыгларының талазы-биле Москвага болган ужуражышкыннар дугайында эштер Г. А. Алиевтиң, В. И. Долгихтиң болгаш Н. И. Рыжковтуң медээлерин дыңнаан.

Совет-испан харылзааларны калбартыры-биле холбашкан чамдык айтырыгларны чугаалажып көөрүнүң үезинде Политбюро делегей байдалының амгы нарын үезинде Совет Эвилели-биле Испанияның аразында кайыдаа талага ажыктыг кады ажылдажылганы ханыладырынга таарымчалыг перспективаларның барын бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чамдык өске-даа айтырыгларны база чугаалажып көрген.

1984 чылдың март 4-те ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Тываның № 392 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле ужуражышкын дүүн Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга болган. Аңаа — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Мөген-Бүрен» совхозтарының малчыннары, районнуң үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары чыылган.

СЭКП Мөнгүн-Тайга райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол ужуражылга хураанын ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүлүг президиумугга соңгуур деп санал үнерге, чыылганнар дингиттиг адыш-часкавышаан, шупту туруп келген.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Мугур-Аксыда участогунуң начальниги Д. Б.-О. Хомушку Г. Ч. Ширшининиң допчу намдары-биле чыылганнарны таныштырган, бо чылдың март 4-те болур соңгулдалар хүнүнде коммунистерниң болган партия кежигүнү эвестеринiң блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээрнче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражылга хуралынга санал бергеннер — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу К. С. Борарган, «Мөген-Бүрен» совхозтуң директору Ш. И. Намы, Мугур-Аксы ортумак школазының башкызы Т. С. Тондар, сеңгелге-тудуг участогунда шеверлекчилер бригадазының бригадири Н. И. Делгер-оол олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге депутаттың кандидады кылдыр Г. Ч. Ширшинии депшиткеи коллективтерниң шинтпирии изин-биле деткип турарын дыңнатпышаан, боттарының коллективтериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң болгаш соруглаларының дугайын чугаалааннар. Агаар-бойдузу кадыг-дошкун Мөнгүн-Тайгага мурнуку чылдар берге болган-даа бол, бедик көргүзүгнү чедип алган малчыннар эвээш эвес дээрзин олар демдеглээннер. «Мөген-Бүрен» совхозтуң В. Чымбага удурткан хойжу бригадазы төрүүр үе башка оназаттыр 95 хураганны алгаш, республика чарыжынга тиилекчи болган. М. Биче-оол, Э. Доржу, Т. Салчак, Н. Иргит болгаш өскелер-даа планныг онаалдээзын ажыр күүсеткен.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур коллективтер мурнунда кандыг соруглалар салдынганын санал бергеннер депутаттың кадидадынга таныштырбышаан, соңгулда хүнүнде чоннуң төлептиг оолдары болган кыстары дээш бадылаашкынын чаңгыс кижи дег бээрин өөрүнүң мурнундан хүлээнмишаан, чагыгларын кииргеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады Г. Ч. Ширшин сөс алган.

Чурттуң күрүнө эрге-чагыргазының дээди органынга депутаттың кандидады кылдыр бодунуң чаңгыс чер чурттуун депшиткен суурларының чурттакчылары А. Т. Аракчаага чагыгларын бербишаан, он бирги бөл чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир, соңгулдалар хүнүн толептиг уткуур, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыр дээш ажылдан турарын дыңнатканнар.

Коргускен бедик идегел дээш өөрүн четтиргенин илеретпишаан, А. Т. Аракчаа бүгү күжүн, билиин Төрөөн чурттуун, чонунуң чаагай чорууна бараалгадырын хүлээнген.

* * *

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары дүүн ужуражыкка хуралынга чыглып келгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Чөөн-Хемчиктиң № 650 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр оларның депшиткени, - ук совхозтуң саанчызы М. Х-Д. Монгуш чаңгыс чер чурттугларының чагыгларын хүлээп алырыбыле ужуражыкка келгени ол.

Хуралга чүвө чугаалаанар аныяк саанчының күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглевишаан, ажыл-агыйның бөгүүгү иниги байдалын база тодаргай аналиэтээнер. Бүгү совет улус, ооң иштинде шөмижилер-даа партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдырал боттандырар, соңгулдалар хүнүн болгаш Совет Тываның 40 чыл ооң толептиг уткуур дээш шудургу ажылдан турар.

Бо талазы-биле чедиишкинерге депутатка кандидат доктаагаш, үзе шиитпирлеттинмээн соруглалар ам-даа бистиң мурнувуста бар дээрзин айытткан. Ол дугайында партияның XIX область конференциязынга база тодаргай чугаа болган. Республиканың дыка хөй будүрүлгелери будүрүлге күүлерин долу эвес ажыглан турар. Ол ышкаш тудуг коллективтерин бижыларынче, кадрлар белеткелин экижидеринче, оларның мергежилии бедидеринче онза кичээнгейни салыр херек.

Чурттуң Аъш-чем программазынга дүүштүр соруглаларга ол доктаагаш. Малдың баш саның немей өстүрер, ооң өлүп хораар чоруун болдурбас талазы-биле ажылды экижидер херек. Бо талазы-биле Мөнгүн-Тайганың малчыннарының ап чорудун турар лемчеглерин оратор айтып, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылды организастап турарында четпестерни база демдеглээн.

Кампалгалыг, хумагалыг чорук, күш-ажылдың сагылгачуруму — коллектив бүрүзүнүң кол кичээнгейинде турар ужурлуг айтырыглар дээрзин ол демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң соондагы үеде болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кижи бүрүзүнүң эң-харыысалгазын улам бедидеринче районнуң ажыл-ишчилерин депутатка кандидат чугаазының түңнелинде кыйгырган.

Соңгукчулар-биле ужуражыш, ажыт-чажыт чок чугаа кылыры-биле аалдап келгени дээш мөңгүн-тайгажылар Г. Ч. Ширшинге өөрүн четтиргенин илеретпишаан, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш шудургу ажылдаарын ужуражылга үезинде илерет-кеннер.

Районнуң бот-тывыышгыр эртистери хурал киржикчилерине концерт көргүскен.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Кызылдың Барыын талаку № 647 соңгулда округундан депутатка кандидат, «Тыва сеңгелге-тудуг» трестиң Кызылда сеңгелге-тудуг эргелединиң шеверлекчилер бригадазының бригадири Г. А. Иванова Кызылдың Оң талаку эриинде чурттакчылар-биле дүүн «Енисей» Культура бажыңында ужурашкан. Ында будүрүлгелерниң, албан черлериниң коллективтери, агитвартталдарның чурттакчылары депутаттың кандидадынга чагыгларны берип, күрүнө эрге-чагыргазының дээди органынга төлептиг төлөө болур дээрзин Галина Афанасьевнага илереткеннер.

Депутатка кандидат көргүскен бедик идегелди шынзылар дээш бүгү күжүн, билиин бээрии харыы соңгуге хүдээнмишаан, өөрүн четтиргенин илереткен.

* * *

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Тес-Хемниң № 655 соңгулда округундан депутатка кандидат А. Т. Аракчаа Берт-Дат болгаш Кызыл-Чыраа суурларның чурттакчылары-биле дүүн ужурашкан. Чурттуң күрүнө эрге-чагыргазының дээди органынга депутаттың кандидады кылдыр бодунуң чаңгыс чер чурттуун депшиткен суурларының чурттакчылары А. Т. Аракчаага чагыгларын бербишаан, он бирги бөл чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир, соңгулдалар хүнүн толептиг уткуур, Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алыр дээш ажылдан турарын дыңнатканнар.

Коргускен бедик идегел дээш өөрүн четтиргенин илеретпишаан, А. Т. Аракчаа бүгү күжүн, билиин Төрөөн чурттуун, чонунуң чаагай чорууна бараалгадырын хүлээнген.

* * *

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары дүүн ужуражыкка хуралынга чыглып келгеннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Чөөн-Хемчиктиң № 650 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр оларның депшиткени, - ук совхозтуң саанчызы М. Х-Д. Монгуш чаңгыс чер чурттугларының чагыгларын хүлээп алырыбыле ужуражыкка келгени ол.

Хуралга чүвө чугаалаанар аныяк саанчының күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглевишаан, ажыл-агыйның бөгүүгү иниги байдалын база тодаргай аналиэтээнер. Бүгү совет улус, ооң иштинде шөмижилер-даа партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соондагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, соңгулдалар хүнүн болгаш Совет Тываның 40 чылын толептиг уткуур дээш чаа-чаа хүлээлгелерни бо хүннерде ап турар. «Большевиктиң» коллективи салдынган соруглаларның канчаар күүсеттинин турары-биле холбашкан ажыл-агыйжы чугааны кылганнар.

Депутатка кандидат М. Х-Д. Монгуш чаңгыс чер чурттугларынга чүректиң ханызындан өөрүн четтиргенин илерегйлээн.

КВАРТАЛДЫЫН – МАРТ ДӨРТТЕ

«Тыва сеңгелге-тудуг» трестиң Хандагайтыда бот-орулга-чарылгалыг сеңгелге-тудуг участогунуң тудугжулары эрткен чылдың планныг даалгаларын чедиишкининг боттандырган. Олар иниитизи-биле 601 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген. Участоктуң ажыл-ишчилери капитал сеңгелге планын 109 хуу, чаа тудуглар тударыныын — 100 хуу күүсеткен.

Аныяк коммунист Николай Монгушка удурткан бригаданың тудугжулары ийи аал чурттаар чуртталга бажыңын туткаш, ажыглалга киирген. Дыка хөй бажыңнарның капитал сеңгелгезин эки шынарлыг чоруткан.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш участоктуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдан турар. Бо чылдың бирги кварталының планын ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар хүнү — март 4 таварыштыр доозар деп бедиткен хүлээлгени ап, иниги шөлүг 109 дөрбелчин метр ийи аал чурттаар чурттталга бажыңын бүрүн ажыглалга киирерин олар аазаан.

К. ХОВАЛЫГ.

Тиилелгежилер сеңгелгени хуусаа бетинде дооскан

АДЫН СЫКПААН

1983 чылда тараа будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобласвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугун чаалап алган «Тиилелге» совхоз он бирги беш чылдың дөрткү чылының, Совет Тываның юбилейлиг 40 чылының хову ажылдарынга уткуштур техника сеңгелгезин хамыктыг мурнай, январь 30-да доозуп, планныг онаалдаларын барык ийи ай эрте күүсеткен. Совхозтуң механизаторлары сеңгелгениң харыысалгалыг үезинде 31 комбайнны, 54 тракторну болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын сеңгээш, бүрүн белеңниң шугумунда тургускан. Ажыл-агый тараанның элбек дүжүдүн ажаап ап, күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планнарын чедиишкиниг күүседип турарында механизаторларның салыышкыны улуг.

Дүжүт ажаалдазы доостуру билек, бүгү-ле көдээ ажыл-агый машиналарының техниктиг байдалын хынап, үреген черлерин илереткеш, сеңгелгеге тургускан. Оларның иштинден нарын, улуг сеңгелге негеттинер 4 трактору Кызылдың седьхозтехника каттыжышкынынга аппарып сеңгээн. Арткан техниканы МТМ-ниң бодунга сеңгелгеп доосхан. Техника сеңгелгезин чогуур ойүнде, бедик шынарлыг доозар дээш социалистиг чарышты звенолар аразынга организастаан болгаш түңнелдерин он хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турган. Хоочун механизаторлар Ч. Ооржактың болгаш О. Ооржактың комбайн сеңгээр звенолары аңаа удаа-дараа тиилекчи боон, хүлээп алганы техника бүрүзүн кыска хуусаада, бедик шынарлыг сеңгээн. Ол ышкаш трактор сеңгекчилери, аныяк механизаторлар А. Сарыглар, А. Ооржак болгаш оскелер-даа ажылынга харыысалгалыг, кызымак чоруун көргүзүп, арга-дуржулгалыг эш-ооруңден дудак чокка бедик будүрүкчүлүг ажылдаанар. Оларның сеңгээн трактордарын совхозтуң кол агроному П. С. Кара-Сад баштаан түскай комиссия база-ла бедик үнелел-биле хүлээп ап келген.

— Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү механизаторлар боттарының мурнунга чаа соруглаларны салып, техника сеңгелгезин эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, кыска хуусаада бедик шынарлыг доозар дээш бедик кодүрлүүшкүнүг ажылдаанар — деп, МТМ эргелекчизи Михаил Акан-оолович Монгуш чугаалаар.—Харыүгда 6 комбайнны киирип, оларның сеңгелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын чорударынга таарымчалыг дёлгем, чылыг бокстуу тутканы сеңгекчилерниң бедик будүрүкчүлүг ажылдазырынга база чогумчалыг болган. Бокстуң болгаш мастерскайның иштинде чондурар, дарганнаар станоктарны тургускан. Тракторларның, комбайнарның болгаш еске-даа техниканың үреген кезектерининг чамдыызын ол станоктарга кылып ап турганывыс, шак-үени кампан алырынга болгаш чарыгдалдарны эвээжедиринге дузалыг болган. Чижөлээрге, МТМ-ниң эң хоочун ажылчыннары, дарганнар О. Х. Байыр болгаш С. Д.-Ч. Монгуш кезектерни хөндүрүп, дежик хоорзаларыны дуңзаалап, оскедаа үрелиишкиннерин эдип берип турганнар. Часкы хову ажылдарынга чедир хөй эвес үе эткен. Бистиң механизаторларывыс боттарының байлак арга-дуржулгазын, күжениишкиннерин олче угландырарынга белеп.

Парткомпуң, совхоз директизының болгаш ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң талазындан МТМ-ниң ажылчижи, чогумчалыг организастааны, ооң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче чогуур кичээнгейни салып турары база сеңгелгени ойүнде эгелээни ында күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидеринге, сеңгелге ажылдарын эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, шалыпкын, шынарлыг доозарынга улуг идигни берген. Мурнакчы механизаторлар бо харыысалгалыг үеде база-ла адын сыкпааннар дээрзин совхозтуң бүгү-ле көдээ ажыл-агый техниказы өске ажыл-агыйларыныңдан мурнай бе, ленининң шугумунда чыскаатынгапы бадыткап турар-дыр. Л техниканы эрте, ыяк кылдыр сеңгел алыры дээрге-де, ук ажыл-агыйга келир чылдың тараа культуразының бедик дүжүдүн алырының, мал продуктуларын көвүдедириниң идегелдиг магадылалын тургузар.

Л. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) сеңгекчилер: 2-ги класстың комбайнери Оюн-оол Ооржак биле хоочун механизатор Сертек Ондар; соөлгү трактору мастерскаадан үндүрериниң мурнунда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

УЛАМ ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛДААР

Кызылга, СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдыышкын бажыңынга январь 3-те үлетпүр, коммунал ажылагый, чоннуң амыдырал хандырылга, садыг министерстволарының, транспорт түдуг организацияларының, будүрүлгелериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов аңаа чүве чугаалаан, үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш оске-даа адырларның будүрүлгелериниң бо чылдың январь айда канчаар ажылдаанын сайгарып, планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле эрткен айда элээп хөй будүрүлгелерниң сула ажылдаанын, СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр күш-ажылдың будүрүкчүлүүн пландан ажыо 1 хуу өстүрерин, продукцияның бот-үнезин көрдүгенинден 0,5 хуу немей чигедирин чедип алыр дээш чер-черде ажылдың деңелиинiң эм-даа кошкак чоруп турарын шыңгыы шүүмжүлеп айытткан. Ол ышкаш будүрүлгелерде, организацияларда уткуштур планнарны ажылдан кылыры чедир боттанмайн турары, камналганың хууда самын ажыдып, ол талазы-биле ажылды чорутпайн келгени демдеглеттинген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлединиң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар удуртукчуларының кичээнгейин чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже угландырган.

СЕМИНАР

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) база декабрь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр республиканың агроүлетпүр комплекизинiң экономиктиг ажылын сайзырангайжыдар талазы-биле семинар-хурал дүүн Советтер бажыңының хураддаар залынга болган.

Семинар-хуралдың ажылынга министерстволарның болгаш ведомстволарның, районнарның агроүлетпүр каттыжышкыннарының удуртукчулары киришкен.

Республиканың агроүлетпүр каттыжышкынының Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы, Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненко агроүлетпүр каттыжышкынының ажылының стили болгаш методтарының база СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң болгаш партияның XIX область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр соруглалар дугайында үлеткел кылган.

Семинар-хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко киржип, чүве чугаалаан.

ХУРАЛ БОЛГАН

Совет-моол найырал иниитителиниң Тыва салбырыын баштаар черинiң организастыг хуралы болуп эрткен. Хуралды СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак эрттирген.

Совет-моол найырал-иниитителиниң Тыва салбырыын баштаар черинiң даргазы турган К. С. Шойгунуң пенсияже үнгей-биле холбаштыр ук салбырыын баштаар черинiң даргазынга СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи А. К. Каңзайны соңгаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

МАЛЧЫННАР ХҮНҮ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле өөренген. Ол документилерде бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң тодаргай оруктарын айыткан. Ол оруктарның бирээзи — ажылчы чоннарның инициативазын улам ыцай беддиери, сагылга-чурумну быжыглаары, күш-ажылды организастаарының бригада аргазый-неттередири болур. Чогум-на ол курлавырларның ачызында эрткен чылын чурттуң улус ажыл-агыйынга көсиү чедиишкиннер чедип алдынган.

Бистиң совхозтуң малчыннарының ажыл-ижинде база «амдык чедиишкиннер бар. Күрүнеге эът, сүт садарыкың чыл планын ажылагый күүсеткен. Ооң мурнуидагы чылга деңиээрге эрткен чылын хойдан өске бүгү малдың баш саны өзүлделиг-болган.

«Совет Тыванның 40 чыл оюнга — шалыпчы 40 неделя» деп эдлчегге киришпишаан, совхозтуң малчыннары бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 180 тонна сүт, 60 тонна эът дужаар планын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштa киржип турар. Совхозтуң партһому, ажыл-агыйның удуртукчулары, специалистери организакчы ажылдың стилин эде көрүп, малчыннарның чогаадыкчы идепкейин, күш-ажылдың, бүдүрүлгениң сагылга-чурумун бедидериниң хемчегларын ап чорудуп келген.

Парткомнуң шиитпирин ёзугаар хойжу бригадаларга бо кыштаглаашкынган эгелеп малчыннар хүнүн эртирип турар бис. Ол хүнүү мынчаар эрттирер. Эъжимниң малчыннары боттарының эки дериттинген кызыл-булуңунга чыглыр. Ийи-Тал салбырының коданнарының девискээри улуг, аразы ырак, төпчүткен кызыл-булуң чок болганындан баш удур кайы бир коданга дугуржуп алгаш чыглыр. Чижээ, эртиен чылдың төнчүзүнде Ийи-Талдың малчыннарын суурга чыылдырдывыс. Аңаа малчыннар хүнү организастыг эрткен. Бо хойжу бригадада үш коданчоок болганы-биле одар чедишпестеп турарын малчыннар шүгүмчүлээн. Мында специалистериң буруузу база бары тодараан. Одарларны баш бурунгаар хуваан, кызыгаарлаарын айтып каап турган болза, малчын бүрүзү оны камнап, хоюн таарыштыр кадарар турган. Өске-даа четпестерни малчыннар аңаа чугаалап турганнар.

Малчыннар хүнүн ынчаар эрттиреринiң бир онзагай талазы мурнуку чылдарда дег хурал бүрүзүнге кайы-бир удуртукчунуң илеткелин дыцнап, ооң соонда айтырыгларже, санаддарже кирип, хөй үе эрттирип турбас. Бо удаада хуралды малчын бүрүзүнүң кыска отчёдундан эгелээн. Кайы-бир малчын туруп келгеш, коданында байдалды кысказыбиле таныштырар. Ооң отчёдундан бүгү чүве биддине бээр. Чеже хураган төрүттүнгенил, чежези ара салганыл, кажаа-хораазы кандыгыл, малчынга үүү херегил. биидинмес айтырыглар бар бе, малчынның саналы үүл, кандыг сорулганы бодунуң мурнунда салганыл? Бо бүгүнү билип алгаш, специалистер бар четпестерни дарый чайладыр хемчегни алыр.

Бо хуралдың бир эки талазы мооң мурнунда хураларга үүгле дөрт-беш кижи үргүлүү саналдаар, артканнары аңаа дыцнап олурар турган болза, бо таварылгада малчын бүрүзү бодунуң бодалдарын илередип, ажыктыг саналдарны берип турар.

Малчыннар хүнүнүң ийиги кезээнде совхоз директору кыштаглаашкын байдалын малчыннарга чугаалаан. Делегей байдалы-биле олар база танышкан. Ийи-Тал сес чыл школазының директору малчыннар ургуларының күрүнеңиң долу хандырылгазында канчаар өөренип, омак-хөглүг өзүп турарын малчыннарга чугаалап берген.

Түңнелинде зооветөөредилгени эрттирген. Ол өөредиглиг болган. Ылаңгыя хин базырар шарыгларны канчаар ажыглаарын, хураганнарның аксы кодурлаар аарыгны болдурбас дээш мал чемгерер хережелдерни, клетказарны канчаар чугайлап алырын; өске-даа үүлдерни ылаңгыя аныяк малчыннар билип алганнар.

Совхозтуң техниктиг чөвүлелинге ай түңнелдерин чугаалашкан соонда, малчыннар хүнүн эрттирип турар. Ол хүн ажыл-агыйның ай түңнелдерин үндүрер, лекция беседаларны эрттирер, концерттерни малчыннарга көргүзер, номнуң, эмнерниң үнүүшкүнүүг садының чорудар, эмчилер малчыннарны шинчнир, автомагазин барааннарны садар. Түңнелинде зооветөөредилгени эрттирер.

Бо хүннерде совхозта хой оолдаашкыны түлүктээн. Чоокку хүннерге чедир ийи муң беш чүс ажыг хой оолдаан, чаш тедүү менди. Малдың деңгели хүр-чаагай.

Шалыпчы неделяларның баштайгы түңнелдери-биле 230—280 хураганы онча-менди камгалап алган малчыннәр П. Тюлюш, В. Дартай-оол, Д. Кара-оол, Б. Доспан оларга алдар болдуруп совхозта «Күш-ажылчы алдар» түгүи кодурген. Малчыннар Д. Байыр-оолдуң, Д. Соскарманың болгаш өскелерниң-даа коданнарында баштай төрүттүнген 200 ажыг хураган онча-менди. Сакманчылар Л. Доспан, Г. Тюлюш, А. Балдар, Д. Кара-оол, Э. Севээлең, Р. Май, Э. Шактар олар ак сеткилдиг ажылдап, 60—100 чедир хураганны менди доруктуруп, малчыннарга идепкейлиг дузалажып турар.

Ч. СОТПА,
Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда партком секретары.

БҮГҮ УЧАСТОКТАРНЫ БЫЖЫГЛААШ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерине, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Ю. В. Андроповтуң аңаа чугаазында айыткан үүлдерге болгаш түңнелдерге, партияның XIX область конференциязының доктаалынга дүүштүр районнуң партия организациязының сорулгаларын СЭКП Тес-Хем райкомунуң пленумунга чугаалашкан.

Илеткелчи — СЭКП райкомунуң бирги секретары С. С. Куулар болгаш санал бергеннер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, камналга чурумун быжыглап, партияның немелде даалгаларын күүседиринче күштүү мөөнөвишаан, 1984 чылда алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседир. Совет Тыванның 40 чыл оюн төлептиг үтүүр дээш районнуң ажыл-ишчилери кызымак ажылдап турарын демдеглээн.

Районнуң совхозтары мал ажылының продукциязын күрүнеге садарының эрткен чылда планын күүсеткен. Тараанның нити чыылдазын элээн ковудеткен. Мал чемин белеткээр талазы-биле чарышка республиканың мурнуу зоназының районнарының аразында бирги черии эдлеп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобылөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Аңаа «Тес-Хем», «Кызыгаар» совхозтарының коллективтери салыышкынын идепкейлиг киириштирген. Малдың чаш төлүн камгалап алырының планын «О. Шынаа», сүт бүдүрериң болгаш садарын «Чодураа» совхозтар доктаамал күүседип турар, ажыл-агыйларда социалистиг чарыштың мурнакчылары хөй болган. Эрткен чылын үүс дөртен хире мурнакчылар социалистиг хүлээлгелерин күүседткен. Оларның он ажыы мергежилиниң аайы-биле 1984 чылдың чемпионнары болган.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын ковудедири малдың баш санын өстүрери-биле дөрт холбаалыг. Бо талазы-биле шиитпирлезе чогуур айтырыгларже пленумнуң киржикчилери кол кичээнгейни угландырган. «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтар шээр малдың, «Тес-Хем», «Чодураа» совхозтар чылгының баш саны өстүрериниң планнарын күүсетпейн турар. Ажыл-агыйларда төрүүр малдарның, ылаңгыя белерниң баш саны күдулаан. Малдың баш санын немей өстүрер талазы-биле үстүнде ажыл-агыйларның удуртукчуларының, парткомнарның, көдээ Советтериң тодаргай практиктиг ажылдары четпес.

Эрткен чылын малдың баш санының хорамчазы хөй болган. Ылаңгыя «Кызыгаар», «Чодураа» совхозтарда бода, чылгы малдар дыка хөй хораан. Күжү арган малдарны күрүнеге садар чоруктарның барын эрткен чылдың түңнелдери көргүскен.

Районнуң ажыл-ишчилери партияның айтыышкынарын патриоттуг бедик кедүрлүүшкүн-биле уткувушаан, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Коллективтериң хөй нуруузу планга немей күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу улгаттырар, продукциянның бот-үнезин 0,5 хуу кудуладыр. Районнуң ажыл-агыйлары бо чылын күрүнеге 1440 тонна эътти, 630 тонна сүттү, 90 тонна дүктү садар. Тараа бүдүрер, нитинiң малынга чем белеткээр талазы-биле сорулгалар база улуг. Чер ажылының зона системазын шепередип, тарылга ээлчештирилгези, шөлдерни чемищчидер, суггарылганы долу ажыглаар дээш ажылдарже күштү мөөнөзер.

Салдынган сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээрии хандырарының кол чүүлү — участок бүрүзүнге корум-чурумну, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, чон ортузунга организас-массалыг ажылды, кижилер-биле ажылды экижидери болур. Бо дугайында тодаргай саналдарны хойжу Ө. Баяндай, Шуурмактың ыяш ажыл-агыйының директору К. Кызыл-оол, «О. Шынаа» совхозтуң директору М. Эртине, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-ниң эргелекчизи О. Сырат, өске-даа эштер пленумга чугаалаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседириниң сорулгаларын айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

М. ТИРЧИН.
Тес-Хем район.

Саанчының чаагай ижи

Долгар Комбуевна чээрбиний харлыыдан эгелеп саанчылаан. Ам ол чүгле Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазынга безин 24 чыл ажылдаан. Д. Кууларның күш-ажылчы намдары бодунуң амы-хууда болгаш коллективиниң, ол ышкаш төрээн совхозунуң он бирги беш чыл планнарын күүседир болгаш ажыр күүседир дээш шалыпчы ажыл-ижи-биле сырый холбаалыг. Саанчыларның социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерин чедип ап келген мурнакчы саанчы Совет чазактың бедик шаңналдары — Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга тураскаатказан медаль болгаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектери, хүндүлел бижиктер-биле шаңнадып келген.

Он бирги беш чылдың эрткен, үшкү өзек чылында «Барлык» совхозтуң хоочуи саанчызы бодунга быжыглаан 23 инектен ниитизи-биле 33645 килограмм сүт саап алыр планның онаалдазын 132 хуу күүседип, плаидан ажыр 10955 килограмм сүттү будүрген болгаш бир саар инекке онааштыр 1939 килограмм сүттү саап алган. Бо көргүзүг ооң мурнунда чылдыыдан өзүлделиг болган. Долгар Комбуевна хүлээлген инектериниң ажаалда-хайгаралын эки тургузуп, бызаларын 100 хуу онча-менди камгалап алган.

Совет Тыванның 40 чылынга уткуштур калбарган шалыпчы 40 неделяның чарышынга бедик көргүзүглерни чедип ап, күрүнеге сүт садарының чыл планын октябрь 10-га чедир күүседир дээш ферманың саанчызы Д. Куулар социалистиг чарышка коллективте мурнакчы саанчыларның бирээзи К. Серотту кыйгырган.

Ш. КУУЛАР,
ЧУРУКТА: Д. Д. Куулар. Авторнуң фотозу.

КӨДЭЭДЕ ЧАА БАЖЫҢНАР

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Тожуда ботарулга-чарылгалыг тудуг участогунуң коллективи «Совет Тыванның 40-чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип турар. Энир чылдың тудуг-монтаж ажылдарының планын участок 103,8 хуу, чуртталга тудуун 101 хуу күүсеткен.

1982 чылга бодаарга, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 2 катап, чуртталга тудуунуң 2,3 катап өскен. Коллектив районнуң будүрүлге болгаш тудуг организацияларының аразында чарышка тиилекчи болган. Январьның планы база күүсеттингеи.

Көдээ тудугну сайзырадыры чугула сорулгаларның бирээзи болганда, ажыглалга кирер объектилерни хуусаазында дужаары, тудуг ажылының цынарын экижидери негеттинип турар.

Участоктуң тудугжулары район төвүнде банк бажыңын, «Май 1», «Тоора-Хем» совхозтарда чуртталга бажыңнарын. Ий ортумак школазын тудуп турарлар.

Күш-ажылды организастаарын экижидер талазы-биле хемчегларни алыры чугула болуп турар. Ажыл шагын чеп ажылгарын чедип алыр сорулга салдынган. Баштайгы дөрт неделяда тудугжулар шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Бо темпнии кудулатпайн, юбилейлиг чылда кызыман ажылдаарын олар шиитпирлээн болгаш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Тожу район.

К. НАТПИН-ООЛ.

«Шынга»

харыылар

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Ак-Довурак АТБ-ниң ажылынын дугайында эрткен чылдың № 288 «Шында» шүгүмчүлелдиг материал үнген. Ук үүлдү будүрүлгениң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ниити хураанга чугаалашкан, четпестерни эдер талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган дээрзин **улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң даргазы С. Ильенков** редакцияга дыцнаткан.

Будүрүлге энир чылын ийиги, үшкү кварталдарда пассажир аргыштырар планын күүсетпээн. Ынчалзадаа дөртку кварталда ажылы экижээн. Ак-Довурак — Кызыл-Мажалык аразында аргыжылгага турган автобусту «Барлыкче» чорутканының түңнелиниде, автобустар чедишпейн турган. Амгы үеде бо шүгүмда бир автобусту немей үндүрген.

Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй турган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар сорулга-биле чолаачылар аразында кижизидилге ажылын күштелдирген. Озалдаан, прогулдаан, шак үскен кижилерни коллективтиг хуралынга, эш хүү судунга сайгарып, чогуур хемчегларни ап турар.

Автостанцияның ажылында четпестер чайлаттынган. Дүнеки рейстериң пассажирлери станция чанында чолаачылар доктаар черге хонуп, дыштанып ап болур.

Амгы үеде пассажир аргыштырылгазынга үзүктелиишкиннер болбайн турар. Автобудүрүлге коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгени алган, күжениишкиниг ажылдап турар дугайын удуртукчулар редакцияга харыылаынга бижээн.

ЭЭЗИ ТЫВЫЛБААН

«Демир-дес база ыглаар» деп эрткен чылгы № 263 «Шынга» парлаттынган фельетонда «Чодураа» совхозта дериг-херекселдерни чоп ажылгавайн турарын айыткан. Улус депутаттарының **Тес-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы И. Успуцнуң** биске дыцнаткаңы-биле алырга, четпестерни чайладыр талазы-биле хемчегларни совхозтуң дирекциязы ап чорутқан. Кожугу чиик машинаны септээш, ажыглап эгелээн.

Туүйбу кылыр дериг-херекселдер октаттынган деп, автор бижээн. Ону Эрзинче аппар чыткан машинаның чолаачызы каапкан болгаш ону сураглап кым-даа келбээн дээрзин райкүүсном дыцнаткан. Совхозтуң балансызында кирбээнии барымдаалаан, ону кичээнгейге албаан, чогуур черлериниң мурнунга айтырыг тургусаан. Ынчангаш дериг-херекселдиң ээзи тывылбаан. Аңаа хамаарыштыр Эрзинде туүйбу заводун тутқан «Тыва совхоз тудуг» каттыжымышкынның удуртукчулары база орта харыы бербээн.

ДАГЛАР АРАЗЫНДА ОРДЖОНИКИДЗЕ ХООРАЙНЫҢ 200 ЧЫЛ БОЛГАНЫНГА

Соңгу Осетин АССР. Шылгарацгай революсчу Серго Орджоникидзениң алдарлыг адын эдилээн хоорайны даглар бүгү талаларындан хүрээлеп алган.

А хоорайның күш-ажылчы алдары дээрге металлургтар, машина тудукчулары, мебель кылыкчылары, электротехниказының будүрүкчүлери-дир. Хоорайның будүрүлгелериниң кылып турар ийи чүс ажыг кылыгларын чүрттүн бүгү булуңнарынче болгаш он-он даштыкы чүрттарже чорудуп турар.

Ада-чүрттүн Улуг дайынының эң берге үезинде (1942 чылда) Орджоникидзениң чоогунга совет шериг гитлержилерниң улуг бөлүүн чок кылдыр чылчы шапкан.

Бодунуң 200 чылын демдеглээн хоорай ажылдап, өөренип, келир үеже өөрүшкүлүг көрүп, бодунуң эрткен оруунга чоргаарланып турар. Даглар-биле адаанаштыр бедип үнген дег бедик бажыңнарлыг чаа микрорайоннардан ол кончуг чиге илдең билдинер. Амгы үениң чаагайжыды түттуиган бажыңнары чылдан чылче көвүдеп турар.

ЧУРУКТА: Орджоникидзе хоорай. Соңгу Осетияның Россияның составыңга эки тура-биле киргенинге алдаржыды ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг шөлде тутқан тураскаал.

Р. ДИКТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНДЕ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузунуң ажыл-ишчилери Совет Тыванның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Ыяш кезер черлерден 6-7 метр узун дурттуг чуруктарны үндүр сөөртүрүнде трактористер Алдын-оол Куулар болгаш Сергей Васин кызымак ажылдап, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ыяш ужурушузу Фёдор Шумов олардан дудак чок ажылдап, эдлчег нормазын 110 хуу чедир күүседип, макталдыг ажылдап турар.

Ыяш белеткээр пунктунуң администрациязы болгаш профзвидел комитеди ыяш белеткелиниде ажылдап турарларга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларның чүрттаар чер-биле болгаш аъш-чем-биле хандырылганын экижиттикен.

Т. КУҢГА.

МУРНУНДА — ОРУКЧУЛАР

«Тыва автооруку» эргелениң бригадаларының болгаш участоктарының аразында социалистиг чарышка Михаил Монгушевич Бэлгра удуртқан № 2 орук-тудуг участогу ай, квартал санында тиилекчи болуп келген.

Участок тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле чыл планын 107, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 119 хуу күүседип, тудуг организацияларының аразында чарышка республикада бир дугаар черии чаалап алган.

Бригада керээзи ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниге болгаш шынарын экижиттеринге идиг болган.

А. БАГЫР.

Бистиң консультациявыс

ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ Конституциязы совет хамаатыларга чурттагла бажыңы алыр эргени магадылаан. Ажылчы чоннарны чурттагла шөлүү-биле бүрүн хандырарынче бистиң күрүневис хүн бүрү кичээнгейин салып турар. Чурттагла тудуунуң хемчээли чыл санында өзүп турар. Чурттагла шөлүү дээш төлевириңиң хемчээли бистиң чуртувуста эне эвээш — бир дөрбелчин метр дээш төлевир —13,2 көпеек. Чурттагла шөлүү дээш көрдүнген төлевириниң хемчээлинге өскерилелер бистиң чуртувуста 1928 чылдан бээр болбаан. Ук төлевир чуртта коммуиал ачы-дузазын киириштир, ажылчын өг-бүлеииң ниити орулгазының 3-ле хуузу болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи чурттагла хоойлузун сайзырадгайжыдарынче чугула кичээнгейни угландырган. Ол негелделерии амыдыралга боттандырары-биле РСФСР-ге чурттагла шөлүнүң дугайында Дүрүм хүлээп алдынган, бо чылдың январь 1-ден эгелеп, ол күштүг болуп, амыдыралче кирген. Ооң кол-кол негелделериниге доктаап көрээлиңер.

Хамаатыларның чурттагла шөлүү алырының эргелери болгаш хүлээлгелери Дүрүмнүң он дугаар үүлүнде тодаргай көрдүнген. Бо Дүрүмнүң онзагай талазы — Конституцияда хамаатыларга магадылаан эргелерни ол тодарадып турар. Дүрүмнүң бирги үүлүнде хамаатылар күрүнеиың азы хөй-ниитизиин фондузуидан азы кооператив бажыңнарындан чурттагла шөлү алыр эргелиг деп айыткан. Чурттагла шөлүү хамаатыларга хүусаа чок кылдыр ажыглагла бээр Хууда оран-бажыңныг болур эрге хамаатыларда бердинген. Олар чурттагла байдалын база экижидер эргелиг.

Аңаа көрдүнген чурттагла шөлүү ажыктыг, шын ажыглаарын хандырарынче утландыргап олаарның хүлээлгелерин база Дүрүмде айыткан. Хамаатыларның кол хүлээлгелери — оран-бажыңынга камныг болуру, социалистиг ниити чурттагланың, чурттагла шөлүү ажыглаарының, суғуу, газты, электри болгаш чылыг энергиязын камныг чадыгдап билири; чурттап турар шөлү, коммунал ачы-дузазының ажыглалы дээш төлевирни чогуур үезинде киирери. Алганы чурттагла шөлүү хууда байыыр сорулгалыг хемчегларге ажыглаары хоруглуг. Чурттагла шөлүнүң хемчээлиниң, ында чурттап турар кижи санынга кайы хире онаажырының дугайын чугаалап көрейн.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың октябрьда хүлээп алганы доктаалы-биле республикага 1984 чылдың январь 1-ден эгелеп, хамаатыларга көрдүнген чурттагла шөлүнүң эң биче хемчээли бир кижи онааштыр 12 дөрбелчин метр, а өг-бүлеге немелде 6 дөрбелчин метр болуру көрдүнген. Үстүнде чаа дүрүмнү хүлээп алырының мурнунда чурттагла шөлү бир кижиге онааштыр 9 дөрбелчин метрден, өг-бүлеге 4,5 дөрбелчин метрден ажа бээр болза-ла, артык шөл ээлээн дээш төлевири улгадып турган.

Чурттагла шөлүү экижидери эргежок чугула деп кандыг өг-бүлени санаарыл?

Чурттагла шөлүнүң хемчээли кижи санынга онааштыр эвээш болур болза, санитар болгаш техниктиг негелделерге чурттап орар черии таарышпас болза, хөй өг-бүле чаңгыс квартирага чурттап орар болза, өг-бүлениң составында чамдык хоочулуг аарыглыг, чаңгыс квартирага оон-биле кады чурттаары берге болза, аразың үспээн өрээлдерге чоок төрел эвес кижилер кады чурттап турар болза, доктаамал ажылдыг хамаатылар общежитиеде болза, күрүнениң ниитилел фондузунда, азы хуу кижиде чурттагла шөлүү хөлезилеп үр үеде чурттап келген болза — ынчалыг өг-бүлелерии чурттагла шөлүү экижидери чугула өг-бүле деп санаар.

Үстүнде хамаатыларның өске чурттаар чери нок болза, оларны бажыт алыр эргеге доктаалдынган чүрүм бөлүктээр тургузар.

Чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, азы ооң чурттап, ажылдап турар черииң аайы-биле бажың алыр эдлчегге хамаатыларны тургузар. Бүдүрүлге черинге хамаарыжыр бажың алгаш пенсияже үнген таварылгада чурттагла шөлүү хамаатының бодунга артар.

Чурттагла шөлү алырларның даңзызын чер-чер Советтериниң күүскомнарының шиитпири, бүдүрүлгеге азы албан черинге — администрацияның болгаш профвилел комитединиң кады үндүрген шиитпирии ёзугаар тургузар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, арагалаар, хулиганнаар, күрүнениң болгаш ниитиниң өнчүзүн оорлаар дээш ышкаш хоойлуга удур үүлгедиг кылыр кижилериниң оочурун чурттагла шөлүнүң дугайында Дүрүмнүң 34 үүлүн ёзугаар соңгаар чылдырып болур.

Ук Дүрүмнүң 36 болгаш 37 үүлдериниге үндезилеп, Ада-чүрттүң Улуг дайыныың инвалидтери, дайын шөлүнге ис чок читкен азы өлүртккен дайынчыларның өг-бүлелери, Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, Алдар, Күш-ажылчы Алдар база «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлелиниге, Төрээн чуртка бараан болганы дээш» орденнериниң бүгү үш чергези-биле шаңнатканнар бирги ээлчегде бажың алыр эргелиг. Чамдык хоочураан аас аарыг кижилерге база чиигелде көрдүнген. (Каңгыг аарыгларыл дээрзи ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дужаалында бар). Хамааты болгаш Ада-чүрттүң Улуг дайыныың чылдарында шериг албанын эрттирип турган, партизаннап чорван болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга киржип турганнар база чиигелде-биле бажың алыр эргелиг.

Чурттагла бажыңы алган хамаалы чурттагла-ажыглал организациязы-биле азы ол бажыңның ээзи-биле, бүлүрүлге, албан чери-биле бижимел керээ чарар. Чурттагла шөлү берген организацияның-даа, хамаатыларның-даа хүлээлгелерин болгаш эргелерии ында айыткан. Бажыңнарны канчаар ажыглаарын, ооң арыг-шеверии дээш харыысалганы ук керээге айыткан турар.

Өг-бүле бежингүнериниң бирээзи түр үеде өскээр көжер болза, чурттагла шөлүү ээлээр эргези алды ай дургузунда артар. Чамдык таварылгада ол хуусаа үзап болуур. Чижээ, шериг албанынче келдирер болза, ол үеде ооң эргези казыттынмас. Ол ышкаш геологиял болгаш шинчилел партияларынга ажылдаанар, өөренип чорукчаннар база ындыг эргелиг.

Чурттагла шөлүнден хамаатыларны үндүрер таварылгалар база туруп кээр. Чурттагла бажыңнарын бузар апарганда, ол буступ дужер дей бергенде ону будүрүлге азы албан чери кылыр, азы эде дерип апарганда, бир ведомствоюн, чурттагла шөлүү ээлеп орган кижи ук будүрүлге-биле күш-ажыл керээзин үскенде, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыктан дээш ажылынан үндуртккенде — өске шөл-биле хандырбышаан, үндүрүп болур.

Ынчалза-даа өске чурттагла шөлү бербейн, ээлеп орган бажыңындан дараазында чылдагаанардан үндүрүп болур:

— чурттагла шөлүү бодунуң туразы-биле ээлеп алганда;

— бир эвес өг-бүле бежингүнери чурттагла шөлүү ажыглаар дүрүмнү доктаамал хажыдып, азы ону өскээр ажыглап турар болза;

— бир эвес социалистиг ниити чурттагланың дүрүмнерии сагывас, чаңгыс бажында азы чаңгыс квартирада кады чурттап турар өске кижилерге шаптыктап, хөй-ниитизиң сагындырыын херекже албас болза;

— бир эвес уруглары-биле кады чурттап турган үүлгедиглери дээш ада-ие эргезии калыткан болза.

М. УСМАНОВ.
Тыва АССР-ниң чурттагла-коммунал ажыл-агый министриниң оралакчызы.

ШКОЛА КАНДЫГ БОЛУР УЖУРЛУГУЛ

Школа реформазының төлевилелин чугаалажып тур бис

МЭЭҢ САНАЛДАРЫМ

СЭКП ТК-ның школа реформазының дугайында төлевилели бүгү талалыг, ханы ажылдап кылдынган документ.

Башкы кижиниң ажылы дораан-на каракка көзүлбес болгаш берге, нарын ажыл. Совет башкыга эки ажылдаары-биле таарымчалыг байдалды тургузуп, ооң акша-шалыңын өстүрерин айытканы чөптүг. Башкыларның ажыд төлевирин стаж барымдаалап өстүрүп турар болгай. Ол чорук бүгү талазы-биле тааржыр бе?

Чижээлээрге, эртемин тергиин эки билир, ажылынга ёзулуг бердинген, салымчаланыг аныяк башкы-дыр. Ол класстан дашкаар ажылга хой үени үндүрүп, адаелер-биле тывызык, солун ажылдарны база чорудуп турар.

Он чыл стажтыг болза-даа беримчези ортумак, алыр акшазы хөй башкыдан эвээшти алыры аныяк башкыга хомуданчыг болуру чадавас. Школа директору, өөредилге эргелекчизи база аттестация комиссиязының кежигүннери башкының билиг-мергежилин барымдаалап, аңаа төлевир категориязын өстүрүп бээр кылдыр кылза кандыгыл?

Ол ышкаш чайгы шөлээ үезинде башкыларга курорт азы дыштанылга черлеринче баар путёвкаларны көвүдетсе чогуур.

Үстүкү класстарның өөренирчилериниң шилип алганы эртем аайы-биле факультативтер тургузар дээни ёзулуг үүлдүг херек. Амгы үениң малчыны дижик, ол тракторлу-машина мунуп билиринден аңгыда, зоология, анатомияны билири чугула.

«Аът болуру кулунундан, кижи болуру чажындан» деп үлегер чугаа бар. Уругларны күш-ажылга кижизидери бичиизинден-не эгелээр. Бистиң ада-өгбелериивис уругларын бичиизинден-не өшкүхой, мал-маганга ынак кылдыр, оларны азыраарынга өөредип чораан. Ынчангаш эге класстардан-на күш-ажыл кижизидилгезинче кичээнгейни күштелдирери чугула.

Башкылаашкын ажылын улам болбаазырадырын төлевилелде айыткан. Национал школага хамаарыштыр чогаадыкчы ёзу-биле көөрү чугула. Биске хой ажылынга бердинген салгалды кижизидеринге, психолог башкыларның эртемге үндезилээн методиктиг сүме ному херек. Оон ыңай Киргизия, Казахстанда ол талазы-биле башкылаашкын ажылының мурнакчы дуржулгазын өөрензе чогуур.

Уругларның кижизидилгезинге өг-бүленин, улуг улустуң күш-ажылга хамаарылгазы улуг салдарлыг. Уруглар хлебти чип орә, ону ажаап турган комбайнериниң азы хлеб быжырыкчызының уйгу-чыдын чок ажылын билбес боорга кайын болур. Ажылчыннарны шаңнап-мактаан, оларның дуржулгазын чугаалашкан хуралдарга өөренирчилерни олуруштурары чугула. Ол чорук ажылчын кижиниң ат-алдарын улам көдүрер.

Ч. КУУЛАР,
ада-ие.

БАРЫЫН СИБИРЬ – ФРАНЦИЯ АРАЗЫНЫҢ ГАЗ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫ АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Дуңзаалал-монтаж трезининң № 3 комплекстиг технология салбырының начальниги В. Я. Беляеваның (чурукта) күш-ажыл стажы 25 чыл ажып турар. Оон 20 чылында ол трассовиктеп ажылдап келген. Валентина Яковлевна 15 ажыг объектилерниң тудуунга киришкен. Оларның аразында Шаим—Тюмень, «Наймрал» деп нефть дамчыдылгалары, Ортаа Азия — Төп деп газ дамчыдылгазы бар.

Онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге шылгарангай чедиишкиннери дээш база Уренгой — Помары — Ужгород деп газ дамчыдылгазының тудуунуң үезинде көргүскен күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруу дээш чоокта чаа В. Я. Беляевага Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан.

В. Я. Беляевага баштаткан комплекстиг технология салбырының коллективи амгы үеде Уренгой—Төп-2 деп газ дамчыдылгазының тудуунда ажылдап турар.

В. ВОЙТЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Барыын Сибирь — Франция деп газ дамчыдылгазының ажыттынганының албан ёзугаар ёзулалы Францияның Обер-Гайльбах деп черинге болуп эрткен. Уренгойнуң совет газы ССРЭ-нии, Чехословакияның, Австрияның болгаш ГФР-ниң девискээрлерин дамчып, январьның баштайгы хүннеринде ында чеде берген. Газ дамчыдылгазының тудуушкунунга янзы-бүрү кара сагыштыг аргалар-биле шаптыктаар бодаан АКШ-тың администрациязының чүдек-бужар хемчеглери турзажок. Барыын Европага газты дамчыдып бээри айыттынган хуусаазында бичии-даа өзал чок эгелээн.

Уренгойдан Помарыны болгаш Ужгородту дамчыштыр салган онза карын газ дамчыдылгазы делегей практиказында чок дээн инженер-техниктиг шинтпир болган, ооң тудуушкунунуң үезинде принципиалдыг чаа эртем-техниктиг, төлевилел болгаш организастыг айтырыгларны чедиишкиниг шинтпирлээн, ол чорук нарын бойдус-климат байдалдарынга ажылдарның бедик шынарын хандырган. Ук кайгамчыктыг тиилелгеде хейаът, хөй-хөй коллективтерниң, тудуг, газ-тывыш, машина тудуушкун, металлургия, транспорт будурулгелериниң болгаш организацияларының эрес-шудургу күш-ажылы, ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның бедик мергежили, эртемденниериң болгаш конструкторларның чогаадыкчы чедиишкиннери, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларының чоруткан улуг организакчы болгаш политика-кижизидилгелиг ажылы мөөңеттинген.

Ук газ дамчыдылгазын ажыглалга киргенги социалистиг дем каттыштырылга чурттарын чиг-эт болгаш одаар чүүл-биле идегелдиг хандыраарын дыка бедиидер, иштики хереглелдерге газты ажыглаарын көвүдедир артакы база берген.

СЭТА-ның фотохрониказы.

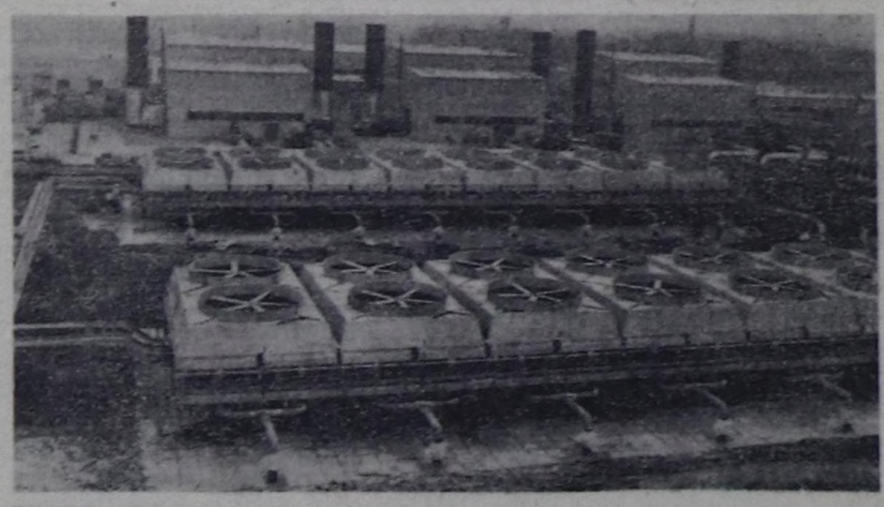

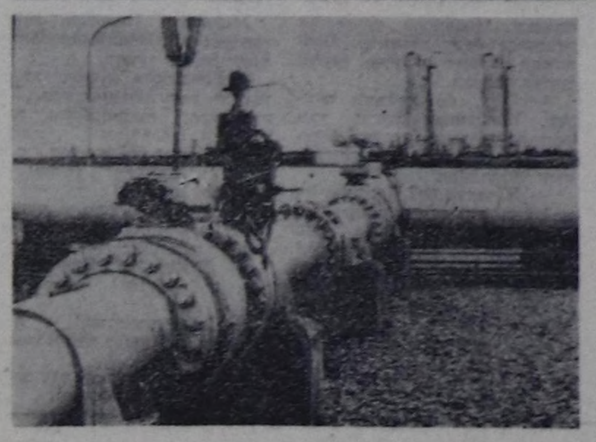

Чаа, 1984 чылдың баштайгы хүнүнде Франциянып ГФР-биле кызыгаарлашкак Мозель департаментизиниң Обер-Гайльбах хоорайында «Газ де Франс» деп компанияның контроль-хемчээкчи станциязынга Сибирь газының баштайгы кубометрлери кээп эгелээн. Ук газ 5 муң километр хире ырак черден хоолайлап дамчып келген. Ол хоолайлар бодуның эгезин Уренгойдан алган. Совет бойдус газын 25 чыл дургузунда Францияга дамчыдып бээриниң дугайында улуг дугуржулганың күүселдезин ынчаар эгелээн.

Совет газты дамчыттырып алыр дугайында Барыын Европа чурттарынга онза чугула дугуржулгалардан оларның ойталаарын чедип алыр дээш америк администрацияя бүгү үүлдерни кылган. Ынчалза-даа Сибирь — Барыын Европа деп газ дамчыдылгазының тудуунга эргежок чугула техниктиг дериг-херекселдерни Барыын Европа чурттарының хандырып бээрни болдурбас дээш АКШ-тың алган чүдек-бужар бүгү хемчеглери алдар чогу-биле буурап дүшкен. Ук хемчеглериң буурап дүшкени хамыктың мурнуда ол чугула тудугну айыткан хуусаазыдан беш ай эрте дооскан совет кижилериниң маадырлыг күш-ажылы-биле хөлбашкан.

Үстүнде чурукта: Уренгой — Помары — Ужгород деп ажок узун дурттуг газ шугумунуң «Елецкая-29» деп газ-компрессор станциязы (Липецк область). Бо чугула объектиниң Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг «Липецктудуг» трестиң коллективи биле ССРЭ-ниң Монтажспецтудуг министерствозунуң организациялары туткан. Адаанда чурукта: «Газ де Франс» деп француз компанияның контроль-хемчээкчи станциязының ниити хевири.

В. КОЖЕВНИКОВ биле О. КАРАСЕВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧҮТКҮЛДҮГ БОЛУРУНГА КИЖИЗИДЕР

Школа реформазының 28 дугаар үүлүнде «Күш-ажылды хүндүлээринге база аңаа ынак болурунга уруглары кижизидер, ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгага оларны белеткээр» дээни черле чөптүг. Школа назыны четпээн ажытөлдү өг-бүлеге, уруглар садыңга доруктуруп, кижизидери эң-не харыысалгалыг үе. Уругларның ойнаар оюнарын безин күш-ажылче углаарын сураглыг эртемденнер, педагогтар айтып чораан. Ынчангаш уруглар садтарының программазында күш-ажыл кижизидилгези кол кичээнгейге турар үжурлуг. Саазындан, картоидан, пластилиниден болгаш өске-даа материалдардан дириг амытанар дүрзүлерни, черле ынчаш амыдырал-биле холбашкан шыдаптарны үүлдерни кылдырып өөредири, аңаа чаңчыктырары күш-ажыл кижизидилгезиниң эге хевири, олче баштайгы базым болур. Уругларның ниитилел амыдыралынга киржилгези күш-ажылга белеткелден кол хамааржыр. Бичии уругларның кайы хире кижизидилгелиг турганы, школага өөренип эгелей бээри билек илереп көстүп кээр. Маңаа хамаарыштыр бир чижектен көргүзейн

Бирги класска өөренип кирер дээш ийи ажишки сентябрь бирни четтикпейн маңаа, чаа школачы формазын, портфелин магадап чугаалажыр турганнар. Школага өөренип эгелей бергеиде оолдарның бирээзи арай өөрүиден чыдып калган, шүлүктер, тоолдар билбес, чуруп шыдавас болган. Ынчалза-даа оол кызымаккай, шудургу чоруу-биле бергелерни ажып, өөрүнүң денделинге чеде берген.

А оолдарның бирээзи эгезинден тура-ла номчуп, санап билир, шүлүктерни шээжиге билир болган. Ынчалза-даа оол кичээлдерге тайылбыр орта дыңнавас, онаалгазын чедир кылбас, чуду-караларга болган. Ооң туңнелинде багай демдектер ап, бергелерге таваржып эгелээн. Ол чоорту өөренирinden ырмазыраар апарган. Бо чорук чүнү көргүзүп турарлар. Бо дээрге америк «Ю. С. ньюс энд Уорлд рипорт» журналдан алган сөстер-дир. Рейганның администрациязының политиказын деткип турар бо журнал безин ол дугайын бижип турарың бодаарга, хөөкүйлерниң салым-чолуңуң кайы хире бергези илдең.

Сөөлгү үш чылдарда чурта ажыл чоктарның саны элээн кызырлып турар чүве деп, АКШ-тың албан ёзузунуң статистиказы дыңнадып тура, ынчалза-даа оларның саны 10 миллион ажыг дээрзин миннип турар. Ол эрткен чылдың августа күш-ажыл статистиказының бюрозу мынча деп дыңнатканын бил. бээченеп турар: шуут ажыл чок 10 муң кижиниң кырынга бети-ле дээрге чеди миллион хире американнарны немээр апаар, олар ында-хаая, хүнде чүгле каш шак ажылдаар аргалыг болуп турар. Ооң аңгыда маңаа ажыл тып алырынга бүзүрелиң чидиргеш, күш-ажыл биржазынга шуут демдеглетпестей берген (ындыг болганда статистикадан дашкаар апарган) хөй муң-мун кижилерни кадар апаар.

Американнарның ажылдаар талазы-биле дең эрге чогу (ооң иштинде кежиниң оңун барымдаалааш) америк ниитилелде расизмниң бир херечизи. Каттышкан Штаттарда ажыл чок чоруктуң ортумак деңнели ажылдап болур чурттакчыларның 9 хүүзу болуп турда, латинамерик уктуг хамаатылларның аразында ол хуу—27, кара кештиг американнарның аразында 33 хуу болуп турар. Аныяктар аразында — ак кештиглер 20 хуу, кара кештиг оолдар, кыстар —55 хуу чедип турар.

Ажыл чоктарга бээр эвээш пособие Рейган президентилеп эгелээнден бээр үргүлчү кызырлып келген. Ам албан ёзузу-биле бүрүткеткен ажыл чоктарның аргажок эвээш кезии хензиг акшаны ап турар. Алды ай эрткен соонда ажыл чок кижиге ону шуут төлевестей бээр. Оон эгелээш-ле ол болгаш оон ог-бүлези чурттаар акша-хөреңги чок болур. Олар «дер фабрикаларынга» ажылдаарынга «чедиштир бышканы» ол...

АКШ-тың университеттериниң бирээзиниң чоокта чоруткан шинчилелдериден илерээни болза, амгы үениң кул эдилекчилериниң «чижиниц» кол кезии чүртче чажыт арга-биле көжүп келгеннер болуп турар. Олардан беш чартык миллион кижи ол чажыт будурулгелерде эң-не дошкуну-биле мөлчүдүп турар. Атлантика эриктеринден кодээ ажыл-агыйлыг төп штаттарже көжүп келген он-он муң кодээ ажылчыннар база ындыг салымхууга таварышканын ол-ла шинчилелдер бадыткаан.

Чажыт фабрикалар үрелип, кагдынган кварталдарда, коскулең эвес бажыңнарда, подвалдарда туруп турар. Кижилер цехтер азы өрээлдер дээр арга чок черлерде ажылдап турар. Ында елшык, аскыр-дегелер долган агаар чедишпес, хүн чыры чок. «Чер адааның кижилериниң» аразында эвээш эвес черээжеңнер, уруглар бар. Олар кандыг-даа социал эргелер чок, хоойлудан камгалал дилээр эргези чок.

Соңгу Каролина штаттан юрист Ричард Клейн мынча деп бижээн: «Подвалдарда болгаш сарайларда, тар канаактар. Хүндүскү чем ортээ келергей аар. Чижээ, бутерброд дээш ийи чартык долларны, пистен азы маистеи кылган быдаа дээш — дөрт, а бир хай сигарета дээш ийи чедир долларны будурулге ээзи тыртып алыр. Ынчангаш, ажылчынны арын-нүүр чок мөлчүүрүиден аңгыда, ол үзе санашпайн үнүп чоруй баар аргазы чок байдалды тургузуп турар». А үнери дээрге колдуунда болдунмас чүүл-дүр».

Капиталистиг делегейниң аң бай чуртунда, «хосталганың шивээзинде» — Каттышкан Штаттарда кул эдилелиниң чаа хевири ындыг-дыр. Рейганның администрациязынга, амгы кул эдилекчилеринге база улуг индустриялың хөреңгитеннериңге ышкаш, бо бүгү тааржып турар хире. Харындаа ук хөреңгитеннер ону ажыглап турар: көрбес силер бе, чажыт ажылчыннарның байдалы кандыг-дыр, ону бодаарга силер, «хостуг» ажылчыннар кайы хире эки чурттан турар-дыр силер — киргидээр.

Ынчалза-даа кайы-даа ажылчының шилип алыр аргазы чок. Капиталистиг система оларны кайызынга кулданып турар.

(ПМА).

БОТТУГ ПРОГРАММА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Эш Ю. В. Андроповтуң «Правданың» айтырыгларынга харыыларынга хамаарыштыр бөмбүрзектиң бүгү булуңнарындан кээп турар үнелеп көрүүшкүннер тайбыңны хандырарының, чепсегленишкинни дүжүрериниң, ядролуг дайын кыскаының чайладырының, делегей байдалын чогумчударының талазы-биле Совет Эвилелиниң боттуг мөзүлүг программазын делегейниң калбак хөй-ниитизи уламна хандыкшылдыг көрүп, деткип турарының дугайын хереченлеп турар.

Чаа америк ядролуг ракеталарны Европада тургузуп турары делегей байдалынга дүвүрээзининг чүнү-даа тургуспайн турар дээрзиниң дугайында Вашингтонның нүүлүү бадыткаашкыннарынга эш Ю. В. Андроповтуң харыыларында шинтпирлиг ойтур шавышкынны берген деп, Болгарияның **«Работническо дело»** солуну бижээн. Бодунуң авантюристиг даштыкы политиктиг угланышкынын агартыр, АКШ-тың амгы администрациязының баштының кижи төрелгетенниң айыыл чок чоруунуң дугайында сагыш салып турар «Тайбың чаяакчызы» кылдыр көргүзер сорулга-биле Вашингтон чүзүн-баазын кажрлаашкыннарны ажыглай каап турар, Европага бодунуң ядролуг чепсектерин тургузуп тура, ол кавы девискээрде «айыылдыг чорук оожургаан» деп чугаалаары дээрге, шынап-ла туруп көрбээн бужар, арын-нүүр чок чорук-тур. АКШ-тың болгаш НАТО-да ооң эвилелчилериниң буруузу-биле айыылдыг ёзу-биле чидигленип орар амгы делегей байдалынга Ю. В. Андроповтуң харыыларында ханы анализти берип, тайбыңны быжыглаарынче, дүшкүүредлиг чорукту чавырылдырарынче угланган боттуг орукту айыткан.

Совет Эвилели чугаалажылга дээш туржун турар, ынчалза-даа АКШ-тың чугаалажышкынынарны күүчүтүүрүүнүң туружундан чорудар дээр оралдажышкынарын шинтпирлиг бүрүү шаап турар деп, **ТАНЮГ** дээр югослав информациялың агентилели дамчыткан. Чугаалажышкынның ажыктыын Совет Эвилелинге бүзүредип турган херээ чок, ынчалза-даа ол чугаалажышкын тодаргай түүнелдерни чедип алырының нүүрүнде деп эргелиг үндезинге чоруттунар үжурлуг дээрзин ол барымдаалап турар.

Бүгү делегейде херээженнериниң демократтыг организациялары Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның турушбодалын бүрүи деткип турар деп, Делегейниң Херээженнериниң Демократтыг Федерациязының чиңгине секретары **М. Вире-Туоминен** медеглээн. Ол туруш быжыг тайбыңны хандырарынга болгаш камгалаарынга бүгү күштерин бээринге белен чорук-биле тодаргайлаттынып турар, ол Ю. В. Андроповтуң харыыларында бадыткаттынган. Чогум-на харын Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чайгылыш чок ажыл-чорудулгазының ачызында кижи төрелгеттенниң тайбың келир үезин хандырарының аргазы туруп турар. Тайбыңга ёзулуг кыжаныышкын кайын болуп турарын хөрээженнер организацияларының төлээлекчилери тодаргай билир, ынчангаш Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлериниде чаа америк ракеталарны тургузуп эгелээни-биле делегей элээн оожургалдыг болу берген дээрзиниң дугайында Рейган администрациязының бадыткалын бүрүү шаап турар деп, ол чугаалаан.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени алыр дугайында Ю. В. Андроповтуң харыыларында АКШ-ка Совет Эвилелиниң кыйгырыынга баръю чедирип турар бис деп, АКШ-та христиан тайбың конференциязының удуртукчуларының бирээзи **Ф. Оук** чугаалаан. Ол бүгүнүг үлегер-чижектиг АКШ-тың эдеринээ салгаан турары, тайбыңга болгаш совет-америк харылзааларны экижидериге хандыкшылдыын сөстер эвес, харын херек кыйынга бүзүретпеткен турары делегейниң амгы кедергей чидигленген байдалдарында онза чугула.

Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының тайбыңга ынак бүдүштүүн, ядролуг дайынның кыжаныын чайладырынче болгаш тайбыңны быжыглаарынче ооң чүткүлүн совет удуртукчуның харыыларында база датын онзалап демдеглээн деп, америк **«Дейли калифорнизн»** бижээн. Күчү түрүүр турыштан чугаалажыышкын чорудар дээр АКШ-тың администрациязының оралдажышкыннарын ССРЭ шинтпирлиг буруу шаап турар, ынчалзажок дең эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципиинге үндезилээш, боо-чепсектерге контроль айтырыгларының талазы-биле ажылхерекчи чугаалажышкынынарга белен дээрзин совет удуртукчу тодаргай чугаалаан. Дайын тыптып келириниң айыылын эвээжеринче болгаш тодаргай айтырыглар дугайты дугуржулган чедип алырынче угланган саналдарының калбак комплекизи Ю. В. Андроповтуң харыыларында киргеп.

Дең эргелиг болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принципиинге үндезилээш, ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында дугуржуушкуларны чедип алырынга аныглиг кандыг-даа боттуг арганы ажыглаарынга белен чорукту Ю. В. Андропов чүткүлдүг онзалап демдеглээн деп, барыын-герман «ере **чайт»** солуи бижээн.

(СЭТА).

ЛИВИЯНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Рейганның администрациязы Ливияны үргүлчү нүүлдеп келгени-биле холбаштыр Ливия ол дугайында КНО-га шыгыы удурланыышкынын киирген. Ук кампания болза түскай догуинаан араб күрүнеге хамаарыштыр АКШ-тың өжээнниг политиказының бир кезээ боор турар деп Ливияның КНО-да доктаамал төлээлекчизи А. Трейканың КНО-нуң Чиңгине секретарыга чоруткан чагаазында чугаалап турар.

АКШ-ка таарышпас политикалыг чурттуң адын баксыралыр дээш Вашингтон кандыг-даа хоп-нүүлдүг тарадыраңдай чалданмайн турар деп ук документиде айыткан. Туристерге болгаш хөреңгитеннерге албан шугуму-биле таарыштырган, АКШ-тың күрүне департаментизиниң чоокта чаа парлап үндүрген дыңнадыышындан ындыг үдек-бужар хопшүүлдериниң кандыг-даа чижектерин көрүп болур. Чижээ, Ливияның күрүне кызыгаарын эртип кирген кижи бүрүзүнүң амы-тыны доп-дорааи аймыгга таваржыр деп ында бижээн. Вашингтонның политиктери кижилерни шак ынчалдыр коргуудуп турган, Ливияга даштыкы специалистерниң кээп ажылдаарынга шаптык кадарын оралдажып турар. Амы үеде Ливияда бир миллион хире кадагааты кижилер, оларның аразында америкаанар-даа бар, олар шупту айыыл чок байдалда туруп турар деп ливий төлээлекчиниң чагаазында чугаалаан.

Күрдепартаментиниң үстүнде парлаан дыңнадыы болза Рейганның администрациязы ливий улусту көөр хөөн чок чорукту шептередир дээн база бир оралдажышкынының херечизи болур. Чоокта чаа Американың Төп разведка эргелели Чоокку Чөөн үкте күрүнеден — Ливиядан-хөй «өлүрүкчүлер» Америкада будүү чедип келген деп мөге медээни парлалгага тараткак, Ливияга удур калчаалыг нүүлдү өөскүткен. А херек кырында кандыг-даа «өлүрүкчүлер» чок болган дээрзи билдингир.

В. ВАСИЛЕЦ.

ТАЙБЫҢГА КЫЖАНЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шериг белеткелдерни кыштелдиреринче, делегей байдалын улам дүшкүүредиринче угланган АКШ-тың политиказы түс чурттуң бодунда болгаш дашкыкыда-даа чидиг шүүмүүлелге таваржып турар.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң оралакчы президентизи, Калифорния штатта Беркли хоорайның мэри Г. Ньюпорт Рейганның администрациязының милитаристчи политиказын тайбыңга болгаш бөмбүрзектиң айыыл чок чоруунга кыжаныышкын деп адаан. Боо-чепсекти эңдере бүдүрбүшаан, Вашингтон Совет Эвилелинге удур стратегтиг артык, күштү чедип алырынче түткүп турар деп, ол СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга онзалап демдеглээн. Ол дугайын АКШ-тың Барыын Европада тургузуп эгелээн ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг чепсектери херечилеп турар. Европа дээрже «першингилерни» болгаш чалгыныг ракеталарны тургузуп эгелээш, Рейганның администрациязы Женева чугаалажышкынарын үскен, делегей байдалын хөлчок чидиглендирген, ядролуг дайынның үнүп кээп болур аймылын улгаттырган, Эрге-чагыргага туруп келгениниң бүгү дургузукда АКШ-тың президентизи чепсегленишкинни контроллдаар болгаш делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар талазы-биле контрольду тургузарынга хамаарышкан чангыс-даа боттуг санал кылбаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Тайбыңны быжыглаарынга болгаш делегейниң дүшкүүрлүг нүүлдү өөскүткен. А херек кырында кандыг-даа «өлүрүкчүлер» чок болган дээрзи билдингир.

В. ВАСИЛЕЦ.

АМГЫ АМЕРИКАНЫҢ КУЛДАРЫ

«Юманите» солун америк ажыл чоктарның аар-берге салым-хуузунуң дугайында үүлдү парлаан. Ону кызыра очулдурганын ПМА номчукчуларга сүмелеп турар.

Оларны «дер фабрикалары» деп адап турар. Чажыт будурулгелер, ательелер, мастерскаялар Каттышкан Штаттарда сөөлгү үеде эңдерилген. Ында чажыт ёзу-биле көжүп келгеннер, ажыл чоктар, кара кештиглер. Гаитиден дескеннер болгаш ажыл тып чадап каан ак кештиг американнар ажылдап турар. Ол камгалал чок, ядыы-түреңги кижилерниң саны чүс-чүс муң, олар чажыт будурулге ээлериниң шуут-ла кулдары апарган. Амгы Америкада коргунчуг ол болуушкун— кул эдилеличе дедир эглишкин — кедергей нептерээн, ооң бир чылдагааны болза «дер фабрикаларының» чажыт ээлериниң үжүр-дүрүм чок хөделиишкиннерин боогдаар сорулгалыг турган, ындында-ла эвээш санныг органнарны Рейганның айтыышкыны-биле тарадып дужургени болур.

«...Олар хензиг төлевир дээш, кедергей аар-берге ажылды кижи шыдажыр арга чок байдалдарда кылып турар, олар мөлчүкчүлериден камгаланыр хире кандыг-даа аргазы чок. Чүге дээрге оларның дыка хөйү, хоойлудан дашкаар деп чарлаттынган, ынчангаш ажылга хөлезиленип кирерде, гангстер-ээлериң негелделерин хүлээп алыр база чүнү-даа ыыттавас үжурга таваржып турарлар». Бо дээрге америк «Ю. С. ньюс энд Уорлд рипорт» журналдан алган сөстер-дир. Рейганның администрациязының политиказын деткип турар бо журнал безин ол дугайын бижип турарың бодаарга, хөөкүйлерниң салым-чолуңуң кайы хире бергези илдең.

Сөөлгү үш чылдарда чурта ажыл чоктарның саны элээн кызырлып турар чүве деп, АКШ-тың албан ёзузунуң статистиказы дыңнадып тура, ынчалза-даа оларның саны 10 миллион ажыг дээрзин миннип турар. Ол эрткен чылдың августа күш-ажыл

КАЙГАМЧЫКТЫГ ХҮН

С. АЛЕКСЕЕВ.

— Ам-на бүгү чүве белен болганы ол-дур, хап чорупса ажырбас боор—деп, Владимир Ильич хүлүмзүрээш, автомобильге олурупкаш, оон ажиин хак кылдыр хаггаш, Надежда Константиновнаже холун чайган. Машина шимчеп чорупкан.

Владимир Ильич аңнап аъттанган. Ленин соолгу айларда хоорай даштынче чоруурун, боо тудуп алгаш арга-арыгга кылаштаарын каш удаа оралдашкан. Чүгле ажыл-херектер ону тудуп турган. Аян-чорук кылыры черле бүтпес.

Ынчалза-даа бөгүн... Чок, чо-ок, бөгүн черле кайгамчык эки хүн-дүр. Ленинге ам чүү-даа шаптык-моондак болбас. Арга-арыгже, аңнаашкынче, үнүш-бойдус аразынче Владимир Ильич чоруптар.

Кыш. Хүн хереңинге чайынналн харлыг хову-шөлге карак чылчыыктаар. Орук кыдында арга-ыяш, адагаш чагылар шокараңнадыр шуужуп эртип турган. Дош шыпкан дамырак кылаш кынныр. Удур келген эрес эр-даа кыдыы-биле хирт кынныр. Крышаларында бирле кижи улуг, өпегер ак-ак бөрттер кедирип каанзыг көдээ бажыңнарның соңгалары кылаш кылдыр шыварааңнагылаар. База-ла ховушкол, кезек-кезек борбак арыглар. Арга мырыңай орукче чыгадып келген.

Владимир Ильич шимчеш дивейи дыштанып олурган.

Ленин Верейск уездизиниң Моденово суурунга халдып келген. Суурга машиназын тургузуп каап, боозун үштүп алгаш, үдекчизи-биле кады арыже чорупкан.

Владимир Ильич арыг иштиле базып ораш, душкан-на кижилерин «Экиве ыңар!»—деп мендилеп чораан.

Бир кижиден:

— Силерде көдээ Совет эки ажылдап турар бе? — деп-даа айтыргылаар.

Өске бир кижиден:

— Бо чылын дузунар кандыгыл? — деп айтырар.

Тараачыннарның амыдырал-чуртталгазын Ленин сонуургап чораан. Тараачыннар айтырыгларга харыылаза-даа, «Чүү кижи боор бо?» деп боттарындан айтырыгнылааннар.

Верейск дээрге ырак, озалаш уезд. Ким ында чеде берген чоор?

Оон хенертен мынча дишкен:

— Ленин чедип келген!

— Ленин чедип келген!

Ол медээ суурга дыргын тарай хона берген. Оон эртнеш мырынай чоок-кавы суурларже тарап чоруй барган.

Владимир Ильич-биле үдекчи кышкы арга-арыг ишти-биле таваар базып органнар. Боозу холда. Хүндаа чаагай. Соок дыңзыг эвес. Хүн дээрде чайнап турар. А дүне быскан хар чагган. Ынчангаш кандыгдаа ис тода көскү. Аңчы кижиге кайгамчык-ла үе.

— Бойдусту силерге чагып каан чүве-биле дөмейле-дир, Владимир Ильич — деп үдекчи чугаалаан, уламчылаан:— Мыя мында, чартык километр хире черде аннаарынга таарымчалыг ийин. Этпектен солагай талазынче чоруптар бис... ында ёзулуг-ла аңнаштыг чер —дээш, үдекчи холун чайган.

Этпекке чедип келгеннер. Хенерген артында кылаш даажы дыңналган, ис истеп бир-ле кижи маңнап чоруп орар ышкаш болган. Владимир Ильич эжи-биле ийилээн хая көрүнгеннер. Ийи оол халчып орган, дер-бус бургураар. Арай боорда тынып турганнар. Оолдар тура дүшкеннер.

— Эш Владимир Ильич, чөпшээреп көрүңер, бис силерге келдивис.

— Дыңнап тур мен, эштер.

— Суурдан келдивис. Владимир Ильич, силерден дилег бар ийин—дээш, Ленинче оолдар саазын сунган.

Владимир Ильич саазынны ап алгаш, часкаш, хүлүмзүрбүшаан, номчаан: «Моденово суурунуң хамаатыларындан делегей революциязының баштыңчызы эш Ленинге». Адаанда мынчаар бижип каан болган: «Биске кээп, беседалажырынче чалап тур бис».

Владимир Ильич оолдарже, оон үдекчизиниче база көрген.

— Кандаай улус боор — деп, үдекчи хыйланган.— Оотпак ышкаш. Арын-нүүр чогун аа—дээш, оолдарже көрүнгеш:— Эш Ленинге дыш херек —дээн.

Оолдар баштарын халайткылапкан. Буруузун миниңгеш, чоруур дей бергеннер.

— Чок-чок, адыр, маңаар. Мен ам-даа чүнү-даа харыылавадым ышкажыл. Буруудатпаңар шиве, бо бижикти меңээ чоруткан ышкажыл, шынын чугаалап тур мен бе?— деп, оолдарны доктааткаш, Владимир Ильич чугаалаан.

— Силерге, силерге — деп, оолдар хөглүү сүргей анарган.

— Мындыг-дыр аа, суурунарже чоруптунар, оон Ленин чөпшээрешти, кичээнгей салганыңар дээш байыр чедирип тур, удавас чеде бээр болду деп дамчыдыңар — деп, Владимир Ильич чугаалаан.

— Четтирдивис! — дээш, оолдар Моденово суурунче дедир-ле бурт дээннер. Владимир Ильич суурже көрүп туруп калган.

— Э-эх, бо хүннүң экизин. Койгуннар бистиң кыжырыш шоодуп турлар боор — деп, үдекчизи улуг тынып чугаалаан.

— Шоодуп бе? Че, харын койгуннар бөгүн шөлээн ойнап халчып алгайлар аан. Чоң чүнү-даа сонуургаар-дыр ийин — дээш, Владимир Ильич улам хөглүг апарган.

Оолдар суурга маң-биле келгеннер.

— Чүү болду?

—Келир, келир. Ам соовустан чоруп олур!

—Ындыг бе? Ленинчи ёзу-биле шыны ол бе?

Тараачыннар Прасковья Афанасьевна Кочетованың бажыңынга чыглып келгеннер. Кижи бажы кизирт, Өске суурлардан база четкилеп келген. Шупту-ла Ленинни дыңнаар дээш чүткүп, тырлып келгеннер. Ол бажыңга сыңышпайн барган. Эжик аксынга-даа кыстына берген тургулаан.

Ленин чедип келген. Чурттүн шериг ажыл-херээниң болгаш Врангельди далайже киир шывадапкаанының дугайында ол чугаалаан. Чуртта хлеб талазы-биле бергеден турарын база чугаалаан. Ынчалза-даа ону ажып эртерин дыңнаткан. Дайзынналрны чылча шаап кагзывысса-ла, ажылчын холдар тыпты бээр дээрзин бадыткап чугаалаан. А оон соонда бүгү Россияны электрижидерининиң дугайында улуг планны чугаалаан.

Тараачыннар удаан ышкаш ылым-чылым барганнар. Сөс бүрүзүн сеткил ханып дыңнааннар.

Владимир Ильич илеткелин доозупкан. Айтырыг, харыы-даа эңдерик. Ол бажында Ленин эвес, а тараачыннар боттары чугаалажып турган ышкаш сагындырган.

Карагылаар деп барган. Кышкы хүннүң дурту кыска. Беседа кидин түлүк чоруп турган.

Москвада Надежда Константиновна Владимир Ильичнии манап турар.

—Владимир Ильич ам-на харын дыштанып алды. Ховушөлге, арга-арыгга селгүүстеп кылаштап алган боор. Агаар-бойдус-даа аяс, каак, кайгамчык болду — деп, ол хөөрээн.

Владимир Ильич чанып келген. Сеткил ханган, оорушку-маңнайы аяжок.

— Шынап-ла, Володя, бо хүн кайгамчык чаагай-дыр бе?

—Кайгамчык-тыр! — деп, Владимир Ильич харыылаан.

(«Орус төөгүден үүс рассказтар» деп номдан).

САРАЕВО — Кышкы олимпий оюннарының найысылалы

XIV Кышкы олимпий оюннарының найысылалы Сараево хоорайның спортчу ареналары болгаш оруктары, Олимпийжи сууру маргылдааларның киржикчилерин база аалчыларны хүлээп алырынга белен.

ЧУРУКТАРДА: Загреб чурттуг 21 харлыг фигурист кыс Санда Дубравчич Сараевога эртер XIV Кышкы олимпий оюннарының одун кыпсыр; Олимпийжи сууруң бөгүнгү нниити хевири.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧААГАЙ КҮЗЭЭШКИННЕР

XIV Кышкы олимпий оюннарынга киржир ССРЭ-ниң шилиндек командазының киржикчилериниң совет спорттун хоочуннары-биле ССРЭ-ниң Спорт комитединге болган ужуражыышкыны совет олимпийжилериниң салгакчыларының тудуш холбаалыының чайынначак көргүзүү болган.

Алдар-сураглыг хаакчы Любовь Баранова-Козырева аныяк салгакчыларга байыр чедирип, чедишкиннерлиг болурун күзээн. Ол 1956 чылда Кортина д' Ампеццога Кышкы олимпий оюннарынга ССРЭ-ниң шилиндек командазынга эң баштайгы алдын медальды чаалап берген.

Аңгы-аңгы чылдарның олимпиадаларының оон-даа өске чемпионнары — Павел Колчин, Людмила Пахомова, Аркадий Воробьев, а ол ышкаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң үнии дакпыр Маадыры П. Климук Москваның Ленинчи комсомол аттыг автозаводунуң токары, Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Н. Маханин, РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. Ножкин болчылдың олимпийжилерине база байыр чедиргеннер.

Делегей болгаш Европа чемпионнары Е. Валова (фигурлуг чүңгулаашкын), В. Фетисов олар шилиндек командада боттарының эштериниң өмүнээзинден совет олимпийжилериниң амгы салгакчылары Сараевога болур маргылдааларга чүрттүң тугун бедин-биле быжыг тудар, совет спорттун адарын улам-на улгаттырарын бүзүреткеннер.

ССРЭ-ниң Спорткомитединиң болгаш НОК-тун даргазы М. Грамов ужуражыышкына чүве чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

КОМАНДА ЧЕДЕ БЕРГЕН

Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң шилиндек командазының тренерлери Виктор Тихонов биле Владимир Юрзинов Олимпий оюннарынга киржир дараазында ойнакчыларны адааннар: вратарьлар — Владислав Третьяк (ЦСКА) болгаш Владимир Мышкин («Динамо», Москва); курлавыр голкипер —Александр Тыжных (ЦСКА); камгалакчылар — Вячеслав Фетисов, Алексей Касатонов, Сергей Стариков, болгаш Владимир Зубков (ЦСКА), Василий Первухин болгаш Зинэтулу Билялетдинов («Динамо», Москва), курлавыр ойнакчылар — Ирек Гимаев болгаш Игорь Стельнов (ЦСКА); халдакчылар — Сергей Макаров, Игорь Ларионов, Владимир Крутов, Александр Герасимов, Андрей Хомутов, Михаил Васильев, Николай Дроздецкий болгаш Виктор Жлуктов (ЦСКА), Сергей Шепелев, Александр Кожевников болгаш Виктор Тюменев («Спартак»), Александр Скворцов болгаш Владимир Ковин («Торпедо», Горький), ол ийи халдакчыларның бирээзи курлавыр ойнакчы болур.

Моон алгаш көөрге, ССРЭ-ниң командазының хөй кезии ЦСКА-ның хоккейжилери-дир.

ССРЭ-ниң шилиндек командазының кол-ла сорулгазы—бирги чер дээш демисел болурун В. Тихонов чугаалаан. Сараевога олимпийжи чемпион деп атты чедип алыр дээш бүгү-ле күжүвүстү салыр бис, ону бистер дорт чыл мурнунда тиилеп ап шыдаваан болгай бис.

Команда Сараевога дүүн ужудуп чеде берген.

В. ДВОРЦОВ, СЭТА-ның корр.

ЧАА КАТТЫЖЫЫШКЫН

Тывага сөөлгү чылдарда чечен чогаалга сонуургалдыгларның каттыжыышкынары тургустунуп турар апарган. Ол каттыжыышкыннар чамдык чедишкиннерни чедип ап турар. «Тываның аныяктары» солуунуң редакциязының чанында «Дамырак» чечен чогаал каттыжыышкыныныңң киржикчилериниң чогаалдарының чыындызын ийи удаа ном кылдыр үндүрген. Аңаа өске-даа каттыжыышкыннарның шилиттинген шүлүктерии, чечен чогаалдары парлаттынган. Чечен чогаал каттыжыышкыннары чечен чогаал-биле чонну кижизидеринге база улуг салдарлыг.

Бай-Тайга районнуң школаларында болгаш суурларында чечен чогаалга сонуургалдыг болгаш аңаа бот-тарының күжүн шенеп чоруурлар хөй. Ынчангаш оларга дуза кылдыр Бай-Тайга райкүүскомунуң культура килдизиниң чанында «Моңгүлек» деп чечен чогаал каттыжыышкыны тургустунуп турар. Ында өөренникчилерден эгелээш, улуг назылыгларга чедир чечен чогаалга сонуургалдыглар кижижип эгелээн.

Чечен чогаалдың «Моңгүлек» каттыжыышкынының салбырларын көдээ культура бажыңнарының чанында школаларга организастап, аңаа кичээлдерни башкыларның болгаш культура ажылдакчыларының дузазы-биле эрттирерин, хана солуннарны үндүрерин планнаан.

К. ЧҮЛДҮМ.

ГЕОЛОГИЯ МУЗЕЙИ

Кызыл хоорайга барган кижи ында солун чүүлдерни, хамыктың мурнунда Аданг-Маадыр аттыг чурттынчилел музейин көөрү чайлаш чок. Хову-Аксында база бир солун музейни «Геология музейи» деп адаарын чамдык кижилер билбес боор чорду.

Ол музей В. И. Ленин аттыг төп кудумчуда он бир дугаар бажында турар. Геология музейииниң эргелекчизи — Тывага үжен ажыг чылдарда казар байлактарны шинчилеп келген, даг инженериниден геологтар эргелелиниң начальнигинге чедир улуг оруктуу эрткен күш-ажылдың хоочуну Иван Иванович Корж.

Чоокта ук музейни Кызылдың педагогика институдунуң география факультединде бот-өөредилге-биле өөренип турар бөлүк башкылар сонуургап көрген. Оларга Тываның казар байлактарының дугайында солун лекцияны И. И. Корж номчаан болгаш студентилерниң сонуургаан айтырыгларынга ханы уткалыг харыыларны берген.

Геология музейинге эртken 1983 чылда 500 ажыг школачылар экскурсиялап чорааннар. Ук музейге Москвадан, Ленинградтан, Новосибирскиден болгаш өске-даа улуг хоорайлардан келген туристер, журналистер, эртемденнер кээп, оон-биле таныжып туралар.

О. КОРОДА.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Семен Ооржак чолаачылаар шынзылганы холга тутканда бээр оң ийи чыл четкен. Бо эрткен үениң иштинде ооң арта-дружулгазы, мергежили бедээн. Ол ам Хандагайтының харылзаа белдиринде даанган ажылын ак сеткилдиг күүседип, чонуң болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүңүн хүндүткелин чедип алган.

Саглы, Торгалыг, Чаа-Суур, Солчур суурларже доктаамал чоруп, чонуң чагаа-бижиктерин, чагыткан солун, сеткүүлдерин чогуур үезинде чедирип бээр дээш С. Ооржак кызымак ажылдап келген.

Ооң эдилээн машиназының техниктиг байдалы эки. Ол аңаа быжыглаан машинаны камныг эдилеп, үүрмек сепгезини боду кылып ап турар. Машинаны эки билиринден база ооң техниктиг ажаалдазын доктаамал чорудуп турарындан ооң машиназы үрелип деп чүве билбес. Кывар-чаар материалдарны камнап, ону чоп ажыглап турар.

Чолаачы С. Ооржак өртектиг шаңналдар-биле каш удаа шаңнаткан.

О. ДАЛБЫЙ.

Шоодуглуг аян-биле

ЭЭ КӨРНҮР ХҮНҮ КАЙЫЛ?

Сарыг-Септен Дерзиг-Аксы чедер дизе,
Чадаг базар спортсмен буттар херек.
Чүге дээрге аргыжылга мында чүгле
Чүс-чүс чылдар мурнунда дег: чүгле чадаг!
Улуг улус мүн-не чүгээр, калып-ла орар.
Уруглар-ла кээргенчиг: сумка чүктээн,
Салааларын үре-үре, дыйырткайндыр,
Чаактары үжүүр чыгаан, шошкуп орар,
«Автобус?!»—деп, чеже даргаа бараалгаваан,
Аастар безин шылап калган — хөөн-даа калган.
Машиналыг даргаларга ындыг дилег.
Баш-даа тыртпас — хоозун агаар даажы боор-дур.

Чүү дээрил аан! Таанда канчап кара чаңгыс автобус-биле Дерзиг-Аксы, Бурен-Аксы суурларны хандырып шыдавас боор?!

Оода-ла хүнде үш удаа халыыр бир автобус тургузуп каар болза, чоннуң чодазы-даа амыраар, кылаштааннарның кырызы-даа дыштаныр-дыр ийин. Ынчаимайн канчаар: чадаг базарга чода шылаар, чүве көдүрерге кыры саргыыр-ла болгай.

Каа-Хем районнуң Дерзиг-Аксы Сарыг-Септен 8 км, а Бурен-Аксы 12 км. Бо суурларның чурттакчылары чайның изиинде дерин чоттунган, кыштың соогунда холун үрдүнген аайдедир шуужуп турда, чиик машиналарда саадааннар «бадылаан» чоннуң чаныбиле хажыызынче көрүпкеш, каңнадыр эрте кага бээрге, чадаг кижиниң сагыжынга чүү кирбес дээр!...

Кылаштааннарның аразында кырганнар, иштиг-сааттыг херээженнер, аскак-бүскек инвалидтер, эмчилээр дээн аарыг-аржык... дээш черле кандыг кижи чок дээр боор!

Чоннуң автобус дугайында чөптүг негелдезинче районнуң удуртур ажылдакчылары кажан-на ээ көрнүп, болур-чогуруу-биле шиитпирлээр ирги?

Т. СЕРЕН-ООЛ.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КЫЗЫГААР ЗОНАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

«ССРЭ-ниң Күрүне кызыгаарының дугайында» Хоойлуга дүүштүр база РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлединиң 1983 чылдың июль 27-де хүлээп алган доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1983 чылдың сентябрьда «Тыва АССР-ниң девискээринде кызыгаар зоназының болгаш кызыгаар шугумунуң дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Кызыгаар зоназынга Мөңгүн-Тайга, Өвүр болгаш Эрзин районнар, Тес-Хемниң Шуурмак көдээ Совединден аңгыда өске девискээрлери, Кунгуртуг болгаш Үш-Белдир суурлар, Каа-Хем районнуң Сизим көдээ Соведи хамаарыкыр.

Кызыгаар зоназында суурларның 16 хардан орук назылыг доктаамал чурттакчылары паспорттарлыг турар болгаш аңаа иштики херектер органнарының «ЗП» (Зона пограничная — кызыгаар зоназы) деп тускай демдектиг киир бижидилге таңмазын баскан турар. Ындыг демдектиг паспорт бистиң республиканың кызыгаар зоназына ол хамаатыларның хостуг аргыжарынга болгаш түр када оон үнүп чоруткан-даа болза, ол черинге катап ээп кээринге эргени берип турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1960 чылдың августа үндүрген доктаалын ёзугаар ССРЭ-ниң кызыгаар зоназынче ында доктаамал чурттавайн турар болгаш иштики херектер органының эрттирилгези чок кижилерни киирери хоруглуг.

Кызыгаар зоназынче киирер күзелдиг хамаатылар боттарының доктаамал чурттап турар черинде иштики херектер органынче 10 хонук бурунгаар билдириишкини киирер. Ук билдириишкинни доктааттынган чурум ёзугаар долдурар, ынаар баар херээниң эргежок чугулазын бадыткаан документтиин база киирер. Ындыг документилерге көдээ Советтиң шынзылгазы болгаш чөпшээрели, хоорай, күүскомнуң келдириишкини, ында бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның администрациязының адыдаш ажылче чалалга, өөредилге черинче кыйгыртыышкын, шериг кезээниң командылал черииниң шынзылгазы болгаш өскедаа документилер хамааржыр.

Кызыгаар зоназынче сургакчылаар, а ол ышкаш ында санаторийлерге дыштаныр кижилер сургакчылаар бижиин болгаш путёвказын көргүзер, ол документилерни чурттап турар черииниң аайы-биле иштики херектер органнары бүрүткээр болгаш аңаа таңма базар. Бо таварылгада будүрүлгениң, албан черииниң болгаш организацияның администрациязы кызыгаар зоназынче кирер чөпшээрелди ажылдакчызынга иштики херектер органындан дилеп бээр болгаш баар черин тодаргай айтыр.

Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилери болгаш сургуулдары, янзы-бүрү школаларның болгаш курстарның гынакчылары өөренип чоруур бетинде кызыгаар зоназынга чурттап турган чанар ужугга таварышканда студент билеттерин, өөредилге черлериниң шынзылгазын болгаш кызыгаар зоназынга ынаар баарда чурттап турганының шынныын бадыткаан көдээ Советтиң шынзылгазын көргүзер.

Совет Армиянып болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчылары кызыгаар зоназынче эрттирилге чокта — албан бижиин, сургакчылаан документизин азы шөлээлээн бижиин ёзугаар кирер.

Кызыгаар зоназынче киирер чурумну, а ол ышкаш аңаа чурттаарының болгаш ында бижидериниң дүрүмүн хажыткан кижилер ССРЭниң паспорт системазының дугайында Дүрүмге дүүштүр административтиг чурум ёзугаар торгадыр. Ол хажыдыышкыннарны каржызыбиле кылыр болза, ол дээш төлемче херээнге онаажыр.

Кызыгаар зоназынче киргеи кижи бүрүзү чедер черинге четкеш, документилерин бүрүткедири-биле азы киир бижидери-биле иштики херектер органнарынга дужаар.

В. ЗИНОВЬЕВА.
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң паспорт килдизиниң улуг инспектору.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Эртем тайылбырлыг фильмнер. 9.25 — Уругларга фильм. 10.35 —«Дириг амыдыралы». 11.35 —Телемедээлер. 11.40 — 14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. 15.35 —Ш. Амиров дошпуулурга ойнаар. 15.20 — —Ч. Дарвиниң үзел-бодалдарының хевирлеттингени. 15.55 —Документалдыг телефильм. 16.45 — «Хөглүг старттар». 17.30 — Орус ырларны В. Прокушева ырлаар. 18.40 — Москваның «Динамо» заводунда үлетпүр роботтарын шингээдип ап турарының дугайында дамчыдылга. 18.30 — Доменталдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.20 — М. Мусоргскийниң «Борис Годунов» деп операның уланчызы. 23.00 —«Старт чери —Сараево» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 23.25 —23.40 —Бөгүн делегейде.

ИПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 —Документалдыг телефильм. 8.35 — Бойдус эртеми. 3 класс. Соңгу чүктүң бойдузу. 8.55 —Эртем-тайылбырлыг фильм. 9.10— Орус чугаа. 9.40 — Бойдус эртеми. 3 класс. Соңгу чүктүң бойдузу. 10.00 — А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан. 10.45 —Ботаника. 6 класс. Үнүштерниң хөгжүлдези. 11.05 — Эртем болгаш амыдырал. 11.40 —Ботаника. 6 класс. Үнүштерниң хөгжүлдези. 12.00 — В. П. Катаев «Агарааның чаңгыс парусы». 5 класс. 12.30 — Төөгү. 8 класс. Декабристерниң тура халышпызыны. 13.00 — Р. Гамзатовтуң лириказы. 13.30 — Сээд ленинчи библиотекан. «Эвээш-даа болза, экизи дээре». 14.00 — Физика. 7 класс. 14.30 — Эм. Казакевичиниң дугайында сактыышкыннар. 15.15 — Телемедээлер. 15.20 — 18.00 — Чапсар. 18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 —Уругларга фильм. 18.30 — Концерт. 18.55 — Документалдыг телефильм. «Дайзыныңың тылынга 30 ай иштинде». 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 —Чарладдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.20 — Делегей панорамазы. 21.00 —«Ye». 21.35 — «Дорогой мой человек». Уран-чечен фильм. 23.20 — 23.50 — Д. Кабалевский. Виолончелиге болгаш фортепианога соната. УССР-ниң алдарлыг артизи М. Чайковская биле Т. Крючкова күүседир.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы чамдык черлерге 42—47 градус соор.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар дүне 42—44, хүндүс 30—32 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Разиня» 10.00, 12.00, 14.30, 16.30, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Избранник Великого Духа» 9.00, 12.00, 13.40, **«Дикие лебеди»** 10.40, **«Лунная радуга»** 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 10.00, **«Черный тюльпан»** 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Красавица и чудовище» 11.00, **Королева бензоколонки»** 12.30, **«Жёлтая роза»** 14.00, **«Отелло»** 17.30, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «В тридевятом царстве» 14.00, **«Бабек»** 15.30, **«Анна Павлова»** 18.10 шактарда.

ФЕВРАЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Без особого риска» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Остаюсь с вами» 9.30, **«Пираты XX века»** 11.00, 13.10, 15.00, **«Разиня»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Жёлтая роза» 15.00, 20.00, **«Анна Павлова»** 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Лунная радуга» 14.30, **«Поздние свидания»** 16.20, 18.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Отелло» 19.30 шакта.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИННГЕ

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Соведининң күүскому хоорайның чурттакчыларын эът продуктулары-биле садыг дамчыштыр хандырарын экижидер соруга-биле оларны баш удур чагыгларны ёзугаар садарын шиитпирээн. Чагыгларны чурттап турар черлериниң аайы-биле чуртталга-ажыглал участоктарынга барып кылдырар:

1-ГИ ЧАУ (чуртталга-ажыглал участогу) — Проточная телефон № 2-41-93—хоорайның Каа-Хем суурдан эгелээш, Чүльдүм кудумчузунга чедир чөөн кезээнии чурттакчылары;

2-ГИ ЧАУ—Ленин № 41, телефон № 2-35-19—Чүльдүм кудумчузундан эгелээш, хоорайның төп кезээниң алгы заводунуң девискээринии болгаш оң талакы эрик кавызының чурттакчылары;

Чагыгларны кылыры-биле айыттынган адрестерге 15-тен 20 шакка, субботада—9-тан 17 шакка чедир келир.

3-КҮ ЧАУ — Баянкольская № 7, телефон № 2-48-46 — хоорайның 4-кү, 5-ки мурнуу магистральдыг микрорайонунуң болгаш барыын кезээниң чурттакчылары.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң орлалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-35 партий жи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропагалда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2048.

Тыва АССР-ниң Нои үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00832